

מחשבת ישראל

יחידת

"אמונה וגאולה"

סיכום כל הפרקים:

**ראשון, שני, שלישי, רביעי, חמישי,
שישי ושביעי**

(כולל שאלות בגרות)

תוכן העניינים

עמ' 7	מבנה מבחן הבררות
עמ' 9	פרק ראשון – אדם מחפש את עצמו
עמ' 15	פרק שני – אני מאמין
עמ' 33	פרק שלישי – אמונה ומידות
עמ' 51	פרק רביעי – אמונה בשעת משבר
עמ' 65	פרק חמישי – אומנות, תרבות ויצירה
עמ' 71	פרק שישי – גאולה וימות המשיח
עמ' 87	פרק שביעי – החיים והמוות
עמ' 95	שאלות בבררות

מבנה מבחן הבגרות - מבחן חיצוני על 70% מהחומר

סמל שאלון: 038181

חלק א':

יש לענות על פרק אחד מתוך ארבעת הפרקים: ראשון, שלישי, רביעי, שישי. (אין לענות על הפרק שעליו עשית חלופת הערכה)

על הפרק שבחרת, יש לענות על שתי שאלות מתוך שלוש, 18 נקודות לשאלה, סה"כ 36 נקודות לחלק א'.

חלק ב':

פרק חובה – פרק שני.

יש לענות על שלוש שאלות מתוך ארבע, 16 נקודות לשאלה, סה"כ 48 נקודות לחלק ב'.

חלק ג':

יש לענות על פרק אחד מתוך שני הפרקים: חמישי ושביעי.

יש לענות על שאלה אחת מתוך שתיים, 16 נקודות לשאלה, סה"כ 16 נקודות לחלק ג'.

זכאים למבחן מותאם:

חלק א':

יש לענות על פרק אחד מתוך ארבעת הפרקים: ראשון, שלישי, רביעי, שישי. (אין לענות על הפרק שעליו עשית חלופת הערכה)

על הפרק שבחרת יש לענות על שאלה אחת מתוך שלוש, 25 נקודות, סה"כ 25 נקודות לחלק א'.

חלק ב':

פרק חובה – פרק שני.

יש לענות על שתי שאלות מתוך ארבע, 25 נקודות לשאלה, סה"כ 50 נקודות לחלק ב'.

חלק ג':

יש לענות על פרק אחד מתוך שני הפרקים: חמישי ושביעי.

יש לענות על שאלה אחת מתוך שתיים, סה"כ 25 נקודות לחלק ג'.

עולים חדשים:

עליהם ללמוד עם הכיתה את כל החומר. הם צריכים להיבחן על פרק שני (פרק חובה), ועל פרק אחד נוסף מתוך הפרקים: ראשון, שלישי, רביעי, שישי.

על הפרק הנוסף ניתן לעשות חלופת הערכה או מבחן.

שאלון מפמ"ר 038184 שייבדק בהערכה פנימית בבית הספר, וידווח על טופס 9545 באופן ממוחשב.

פרטים נוספים באתר המפמ"ר במנהל החינוך הדתי, מקצוע מחשבת ישראל.

הערה: חלופת הערכה על אחד מהפרקים: ראשון, שלישי, רביעי, שישי – 30% מהחומר – שאלון 038183 מחייב אישור מדריך, וימולא באופן ממוחשב על טופס 9545

פרק ראשון

"אדם מחפש את עצמו"

* מבוא - חיים ללא מטרה

יוני נתניהו (מכתב)

יוני נתניהו, על אף שחי במשפחה טובה ומבוססת, חש משבר בשל חוסר מציאת משמעות לחיים. הוא איננו מבין בשביל מה הוא חי, נדמה לו שיש מעגל של חיים ומוות שאין לו סוף ולא תכלית, תחושה זו מביאה אותו לידי ייאוש, הוא פוחד להגיע לגיל מסוים, להסתכל לאחור, ולגלות שלא יצר דבר, לחשוב שהוא איננו שונה מכל החרקים שרק מתרוצצים ואינם עושים דבר, הוא יודע שהוא חייב למצוא את החיים עד תום, אך אינו יודע כיצד לעשות זאת.

הרב אלימלך בר שאול ("מצווה ולב")

קיימים שני סוגי אנשים: "איש הפנים" ו"איש החוץ". איש החוץ שקוע בעולמו החיצוני ומזניח את עולמו הפנימי, איש הפנים שקוע בעולמו הפנימי-נפשי ובאמצעותו הוא מתבונן בעולם.

איש החוץ סקרן לדעת וללמוד על כל הקורה סביבו בעולם, אך רק פינה אחת איננה מעניינת אותו – פינת נפשו הוא. הוא מצוי אצל הכל, אך לא אצל עצמו. השהייה אצל עצמו משעממת אותו ואולי אף מפחידה אותו, והוא בורח מעצמו בכל כוחו. איש החוץ וודאי שהוא רחוק מתהליך של חזרה בתשובה, כי החזרה בתשובה מצויה אצל מי שמצוי אצל נפשו, והוא כאמור רחוק ממנה. גם אם הוא בן תורה, זוהי תורה חיצונית שאין בה כל לחלוות, תורה יבשה שנשארה מחוץ לנפשו.

אך, איש הפנים הוא טיפוס שונה לחלוטין, הוא בעיקר מצוי אצל נפשו, אין לו שמחה גדולה יותר מאשר היותו אצל עצמו, אין עולם החוץ זר לו, אלא שמתוך נפשו ודרך נפשו הוא מביט על כל העולם כולו. אדם זה, אם לפעמים חש הוא בסכנת מפולת רוחנית, אם באו לו סטיות של דעות ומעשים שאינם ראויים – סופו לצלול אל תוך מעמקי נפשו ולהעלות מתוכם חיות פנימית המעלה מרפא ואיחוי לקרעים שבנפש.

בכל אדם יש גם מ"איש הפנים" וגם מ"איש החוץ", אך כל אחד שונה מרעהו במינון שיש בו משני הטיפוסים הללו.

* האדם מחפש תוכן לחייו

ויקטור פרנקל ("האדם מחפש משמעות")

ויקטור פרנקל, רופא ופסיכולוג יהודי נודע, ניצל שואה, ממייסדי שיטת הלוגותרפיה העוסקת במשמעות ההווה האנושית ובחיפוש של האדם אחר משמעות זו. הוא תיעד בספרו "האדם מחפש משמעות" את חוויותיו כאסיר במחנה השמדה נאצי, הוא כותב על אנשים שהצליחו לשרוד את השואה ולא איבדו את רצון החיים. אותם אנשים הציבו לעצמם מטרה שלמענה רצו להמשיך לחיות, ודבקו בה במטרה נתנה לחיים משמעות. לדעתו, החיפוש אחר משמעות עלול דווקא לגרום למתיחות פנימית באדם, אך מתיחות זו היא תנאי לבריאות הנפש. המשפט המרכזי בקטע הם דבריו של נִיטְשֶׁה (סופר גרמני שהציג גישה השוללת את מציאות הבורא ומעצימה את כוח האדם, בהגותו הוא השפיע על האידיאולוגיה הנאצית וגיבושה): "מי שיש לו איזה למה שלמענו יחיה, יוכל לשאת כמעט כל איך". ויקטור פרנקל עצמו כשהובא לאושוויץ לקחו ממנו את כתב היד שלו שהכיל את כל עבודתו המדעית, עבודת חייו, והשליכו אותה לתוך מדורת אש. לרגע היה נדמה שכל אישיותו נמחקה, קורסת ונשברת לרסיסים, אך הוא הציב לעצמו מטרה ("איזה למה שלמענו יחיה") שלאחר השואה הוא ישחזר ויכתוב הכל מחדש, וזה החזיק אותו בחיים ("יכול לשאת כמעט כל איך").

* סיכום ביניים:

יוני נתניהו חיפש משמעות לחיים, הרב אלימלך בר שאול הציג שני טיפוסים אנשים: איש הפנים שיעסוק בשאלת משמעות החיים, ואיש החוץ שלא יתעניין בשאלה זו. מדבריו של ויקטור פרנקל ניתן להבין מדוע אנשים נרתעים מעיסוק בשאלת החיים ומעדיפים בעצם להישאר אנשי חוץ, שהרי שאלה זו יוצרת מתיחות פנימית. כן ניתן ללמוד מדבריו מה יהיה מצבו הנפשי של איש החוץ לעומת זה של איש הפנים.

הלל צייטלין ("על גבול שני עולמות")

נשמת האדם הטהורה איננה מניחה לו לשקוע בעוונות ובמעשים שליליים. הצימאון והגעגועים לעולם רוחני, וחוסר הסיפוק מתענוגות העולם, מקורם בנשמת האדם החצובה מעולמות עליונים. האדם מחפש משמעות לחייו מאחר שבגופו נמצאת נשמה גדולה שאיננה מסתפקת במשמעות חיצונית רגעית אלא שואפת ל"משהו" אין-סופי. הנשמה זקוקה למשמעות שתתאים לרמתה הרוחנית. היעדר משמעות לחיים ואי-סיפוק רוחני לנשמה, עלולים להביא לידי תחושת תסכול וחוסר שלמות.

שתי הוכחות לקיומה של הנשמה:

א. **המוסריות הטבעה באדם:** הרהורי החרטה והתשובה, כל אלו מקורם בנשמה. "בני אדם משתיקים את הקול (הקורא לחרטה וחזרה בתשובה), גוערים בו, מבקשים להשתחרר ממנו... אבל הוא (הקול) איננו פוסק מלרדוף אותם..."

ב. **צימאון האדם לאין-סוף:** האדם לעולם אינו נעצר, והוא תמיד ממשיך לרצות עוד ועוד, הוא נמצא כל חייו בחיפוש ובשאפה להתקדמות, כל זה מקורו בנשמה האין-סופית שבקרבנו. כל מה שתשיג הנשמה בעולם החומרי שלנו איננו מספק אותה, "זה לא מדבר אליה", מקורה ממקום רוחני גבוה יותר, מקום אין-סופי, והיא הסיבה לחיפוש משמעות אמתית לחיים, ואי-הסיפוק מכל הישג מדומה חיצוני.

מהר"ל ("תפארת ישראל")

הנפש של האדם ירדה ממקומות גבוהים עליונים אל גוף האדם למטה אל תוך החומר, והיא משתוקקת לחזור ולעלות שוב לטבעה המקורי וזאת ע"י תורה ומצוות שגם הם מהעליונים, ובמילים אחרות: יש להוציא את הפוטנציאל הרוחני שטמון בנשמה מהכוח אל הפועל.

המלאכים העליונים הם תמיד במצב של "בפועל", ואינם צריכים להוציא שלמותם אל הפועל. בעלי החיים לעומת זאת, הם תמיד במצב של "בכוח", אין להם מה להוציא אל הפועל, ורק האדם צריך לפעול בצורה אקטיבית כדי להגיע לשלמות, לממש את משמעות חייו וזה לא יקרה מעצמו. לכן האדם נקרא "אדם" מלשון "אדמה", כי הצמחים והאילנות הגנוזים בה יוצאים מן הכוח אל הפועל ומוציאים פירותיהם, אך "בהמה" היא מלשון "בה-מה", אין בפנימיותה כוחות נסתרים הזקוקים למימוש.

האדם לעולם לא יוכל להגיע לחלוטין לשלמות בחייו משום שהנפש העליונה לעולם לא תמצה את עצמה בתוך הגוף החומרי העכור, משל לעירוני (אדם פשוט) שנשא לאישה בת מלכים, הרי כל מה שייתן לה לא יספק אותה לפי שבביתה היה לה כל מה שרצתה. השלימות העליונה ניתנת למימוש רק לאחר המוות ולא בעולם הזה. אדם שלא הספיק לממש יכולותיו ונפטר מן העולם - זוכה לעולם הבא, מכיוון שפטירתו היא בגופו ואילו השכר מיועד לנשמתו.

*** אדם ומשמעות חייו – אין דבר העומד בפני הרצון**

הרב שמשון רפאל הירש ("פירוש לספר בראשית")

הרב שמשון רפאל הירש, מייסד שיטת "תורה עם דרך ארץ", שהתמודד עם מגמותיהן הרוחניות של תנועות ההשכלה והרפורמה בגרמניה קבע, בניגוד להשקפת הנצרות, כי ייעודו של האדם הוא לתקן את עצמו ולזכך את החיים הגשמיים. חטא האדם הראשון אינו מונע מן האדם למלא את תפקידו לטהר את עצמו ולהגיע לשלמות, זאת, בניגוד לנצרות הסבורה כי "חטא האדם הראשון" טבוע בנו לעולם, והאדם אינו יכול להינצל מקללתו והוא נאלץ לחטוא. היהדות מוחה על כך מחאה נמרצת, גם האדם כפרט וגם האנושות ככלל יכולים בכל עת לחזור אל ה' ולשוב לגן עדן עלי אדמות. יהודי אומר בכל בוקר: "נשמה שנתת בי טהורה..." אין הדבר תלוי אלא באמונתו של האדם.

רמב"ם ("הקדמה לפירוש המשנה")

תכלית יצירת האדם היא פיתוח השכל והחוכמה, ותיקון המידות שלו. שלימות האדם מתבטאת ב"חוכמה" (עניינים רוחניים), וב"מעשה" (תיקון העולם). בקיצור - **מטרת האדם בעולם היא להיות איש חכם וטוב.**

כל דבר במציאות יש לו מטרה. אם נחלק את כל הנבראים לקבוצות, נקבל דברים שהם מלאכותיים (מלשון כלי מלאכה) שנוצרו ע"י בני-אדם. ודברים שהם טבעיים, יצירה אלוהית בטבע. מטרת כלי מלאכה שנוצרו ע"י בני אדם היא ברורה, כי אדם מייצר משהו למטרה מסוימת, כגון משור לחתוך בו עצים, כיסא לשבת עליו, מחט לתפור בה וכו'. אך הנבראים בטבע לא תמיד נוכל לדעת את מטרתם ע"י המדע והשכל אלא רק באמצעות נבואה. כי מי יוכל להסביר למה יש נמלים ללא כנפיים ונמלים עם כנפיים? מהי תכלית בריאת התולעת או הנמלה? אכן, האדם שיוכל לדעת ולגלות את מטרת בריאת כמה שיותר מבעלי-החיים והצמחים, הוא ייחשב כאדם חכם ומשכיל במיוחד.

חכמת שלמה באה לידי ביטוי בכך שידע את תכלית בריאת החיות והעצים ("וידבר על העצים... וידבר על הבהמה ועל העוף ועל הרמש ועל הדגים"). זו הייתה הוכחה שרוח ה' הייתה בשלמה המלך, ולכן "ויבואו מכל העמים לשמוע את חכמת שלמה".

באופן כללי ניתן לומר שכל הנבראים נבראו למטרת האדם, יש מהם (מהחיות והאילנות) למאכל האדם, יש מהם בכדי לשאת משאות ממקום למקום, יש מהם לתרופה ועוד, ואם נמצא בעל-חיים או צמח ללא תועלת לאדם כלל, זה נובע מחולשת שכלנו, כי בכל נברא יש תועלת לאדם.

כל מיני בעלי-החיים והאילנות יש להם פעולה אחת או שתיים, כגון עכביש שאורג חוטים, או דקל המוציא תמרים וכו', אך לאדם יש המון פעולות, וכשנחקר נגלה שכל הפעולות מטרות לקיים את האדם על-מנת שיוכל להשיג את מטרתו ופעולתו העיקרית בחיים – לפתח את השכל למקסימום האפשרי בעניינים הרוחניים.

אם האדם רוצה להשיג את תכליתו בפיתוח השכל, הוא חייב למעט בתענוגות הגוף. ("חורבן הנפש בתיקון הגוף, ותיקון הנפש בחורבן הגוף"). אין מצב בו האדם יהיה שטוף בתאוות הגוף כמו בהמה, ויוכל להשיג את הכוח האלוהי, השכל. האדם צריך לקחת מתענוגות העולם הזה רק את מה שצריך ומוכרח לתיקון הגוף ולתיקון המידות, וכשיגיע למדרגה הזו – ניתן יהיה לומר עליו ש"הוא התכלית והוא החפץ".

רמח"ל ("מסילת ישרים" פרק א')

משמעות החיים ותכלית הבריאה היא הדבקות של האדם בקב"ה. העולם הזה מהווה הכנה לעולם הבא באמצעות התמודדות האדם עם התאוות החומריות והתגברותו עליהן.

האדם נברא כדי להתענג על ה' וליהנות מזיו שכינתו. מקום התענוג הזה הוא בעולם הבא, וכדי לזכות בכך עליו לעבור קודם בהצלחה את העולם הזה, בכך שיתגבר על התאוות החומריות והיצר.

רמח"ל ("מסילת ישרים" פרק י"ט)

משמעות החיים ותכלית הבריאה היא בפעולת האדם למען הגדלת כבוד ה' בעולם. מטרה זו היא המטרה העיקרית מבין שתי המטרות שהביא הרמח"ל בפרק א' ובפרק י"ט.

נכון שמי שדואג לנפשו ומטהר אותה לפני בוראו עושה טוב וכוונתו ראויה (כמו המטרה הקודמת בפרק א'), אך סוף סוף הוא מתכוון רק לטובת עצמו. ישנה מדרגה גבוהה יותר, והיא שהאדם עובד ומשתדל רק כדי שכבודו של ה' יתרבה ויתגדל בעולם.

אדם כזה נקרא "חסיד", שהוא מתחסד עם קונו. הוא אוהב לעשות דברים המגדילים את כבוד ה' בעולם, ומצטער מאוד על כל דבר הקורה בחיים הממעט את כבוד ה' בעולם, כמו הגלות וחורבן המקדש.

אל יאמר אדם, מה כבר אני יכול להועיל בתפילתי? האם בשביל תפילתי יבנה ה' את המקדש? האם למעני תצמח הישועה? האדם צריך לעשות את המוטל עליו ללא התחשבות בתוצאות תפילתו. ה' שמח בתפילתם של בניו, גם אם כרגע מכל מיני סיבות לא התקבלה תפילתם.

תכלית העולם היא החסד והנתינה לזולת, ורק באמצעות "כוח הנתינה" יהיה תיקון לעולם. כוח הנתינה הוא ממידותיו של ה', וכוח הנטילה מקורו באהבת עצמו (אגואיזם). ה' ברא את האדם נותן ונוטל, כוח הנתינה הוא כוח עליון וממדותיו ה', וכוח הנטילה שהאדם רוצה הכל בשבילו הוא שורש כל הרעות. **כוח הנטילה וכוח הנתינה הם כוחות מרכזיים בבניין העולם או בקלוקלו.**

יש גזלן הגוזל בכוח, יש גנב הגונב ללא דעת הבעלים, ויש רמאי המפתה אדם לתת לו בהסכמה. הטיפוסים הללו קיימים גם ככלליים כמו עושי מלחמות, רוצחי עמים ללא משפט. ויש כפריטיים יחידים, ששמו עליהם שופטים לשפוט אותם.

שני הכוחות הללו, הנתינה והנטילה, אין בהם אמצע, אין דרך ממוצעת בהם, אלא כל פעולה שהאדם עושה, כל דיבור כל מחשבה הקשורה לעולמו החיצוני – או שהוא נותן או שהוא נוטל.

לכל אדם יש לפחות ניצוץ של נתינה, כי לא ניתנה לכוח הנטילה הרשות לבטל לגמרי את כוח הנתינה, שאם לא כן, לא היו נושאים נשים, ולא היו מגדלים ילדים. בזכות ניצוץ הנתינה הקטן הזה, בוחר האדם את אשר ימצא חן בעיניו, אותו הוא אוהב, לו הוא נותן, אבל מאחרים הוא רק נוטל.

כוח הנתינה גורם לאהבה וחיבור בין אנשים, באמצעותו הוא יחוש שכולם קרוביו, כולם כמשפחתו. לאדם המגיע למדרגה זו מובנת מצוות התורה **"ואהבת לרעך כמוך"** כפשוטה, "כמוך" ממש ללא הבדל.

"עולם חסד יבנה", שני פירושים לו :

1. מטרת בריאת ה' את העולם היא כדי לעשות חסד עם בני האדם, ולגרום להם הנאה ותענוג מזיו שכינתו.
2. בכל רגע ורגע ה' נותן טובות לברואיו ללא הפסקה.

ואנו, אם רק נעמוד מהצד ונבקש מה' עוד ועוד – נידבק בכוח הנטילה ונהיה כפויי טובה, ובכך נסתום את לבנו מכל השגה רוחנית, כי מי שרחוק מחסד אינו ראוי לחסד.

"כוח הנתינה הוא שנותן תיקון ותכלית לבריאה כולה", החסד שעושים בני האדם נותן מקום וחלות לחסד שעושה ה' עם בני האדם.

הרב אברהם יצחק הכהן (הראי"ה) קוק ("מוסר אביד" פרק ב')

כוונת הפסוק "בכל דרכך דעהו" היא, שצריך לכוון את כל פעולות האדם (כולל פעולותיו בתחומי חולין) לעבודת ה' ולמילוי רצונו. הדרך המעשית להענקת משמעות לחיים וההדרכה להידבקות בה' היא – "בכל דרכיך דעהו". אדם צריך להשתדל לעבוד את ה' ולדעת אותו בכל פעולה שהוא עושה, בדרך זו נמצא שהוא עובד את ה' בכל מעשיו.

לדוגמה, בזמן שהאדם מתפלל – יבקש את ה' ע"י הבנת ענייני התפילה וכוונה עמוקה בתפילה, ולא יבקש אז את ה' ע"י עניינים אחרים, כי כיוון שהוא עוסק כרגע בתפילה – ה' כביכול שורה בתפילה שלו ולא במקום אחר. הוא הדין בשעה שלומד תורה, ימצא ויגלה את ה' ע"י שמתאמץ להבין כל דבר שלומד, משנן וזוכר אותו על בוריו, כי בזמן זה ה' מתגלה אליו בלימוד התורה שלו. כך לגבי גמילות חסדים שיבקש את ה' ע"י שיחשוב כיצד להיטיב לחברו הכי טוב שאפשר, וכן בכל ענייני העולם הזה.

"כשישתדל לעשות את מה שהוא עושה בתכלית השלמות...נמצא שהוא יודע את ה' בכל הדרכים".

פרק

שני

פרק שני

"אני מאמין"

* חשיבות לימוד האמונה

מבוא

בעבר, הייתה האמונה נחלת הכלל, היא הייתה "אמונה תמימה" שאנשים נולדו איתה. כיום, התחולל שינוי משמעותי, פתאום נשאלות שאלות שבעבר לא העזו להעלות, האדם רוצה להבין ולהעמיק כתנאי להיותו מאמין.

מהי בכלל אמונה? האם היא כוח נפש שנולדים איתו? האם זהו רגש שאפשר לפתח? האם יש מקום ל"אמונה התמימה" בעידן שלנו?

האם חייב האדם להיות מוסרי כתנאי להיותו מאמין? כיצד האדם המאמין צריך להתייחס לרע ולצרות בעולם? מהי משמעות הכפירה, ומה הם הגורמים לתופעת החילון בדורנו? האם מותר, מצווה, חובה או אסור ללמוד אמונה בכלל?

על כל השאלות הללו בפרק הבא בע"ה.

רבי יהודה הלוי - ריה"ל - ("הכוזרי" מאמר שני ומאמר חמישי)

העדיפות הראשונה היא לעבוד את ה' מתוך אמונה טהורה ותמימה ללא חקירות, התפלפלויות והתחכמויות, אך דרך זו מתאימה רק לבעלי הנפש השלווה שאין להם ספקות ושאלות בעבודת ה' שלהם, וכיוון שאנשים אלה הם מעטים יחידי סגולה – הרי שרוב בני האדם יש להם ספקות ונפשם נבוכה, ולכן הם חייבים לחקור ולאמת את המסורת באמצעות השכל, לשלב מדע ומסורת גם יחד, וכך יוכלו להשיב לבעלי הדעות הנפסדות, ולא יישארו בבערותם.

רבי נחמן מברסלב ("ליקוטי מוהר"ן")

אסור לחקור חקירות פילוסופיות, העיקר הוא עבודת ה' בתמימות ללא חקירות וחוכמות, השגת התכלית רק ע"י אמונה וקיום מצוות. רק צדיק גדול מאוד יכול להכניס עצמו ללימוד ספרי החוכמות, כי מי שנכנס לתוך החוכמות הללו עלול ליפול שם ולכפור ח"ו.

רב סעדיה גאון - רס"ג - (הקדמה לספר "אמונות ודעות")

לא מספיק להאמין בתמימות במה שקיבלנו במסורת, אלא יש לחקור וללמוד בשכלנו את ענייני האמונה. יש חשיבות שנגיע אל הדברים בכוח שכלנו. בנוסף, הלימוד השכלי יועיל לנו להתמודדות עם הטוענים כנגד האמונה.

הרחבה:

* מטרת הספר "אמונות ודעות" היא ללמד את האנשים לחשוב נכון, ובכך למנוע אצלם טעויות. לשם-כך, יש לדעת מה הם הגורמים לנו לטעות בכל תחומי לימודינו ומחקרינו, וכיצד ניתן למנוע טעויות אלו.

* רס"ג מייעד את ספרו לסוגי האנשים הבאים:

א. אלה שהגיעו אל האמת ושמחים בה.

ב. אלה שהגיעו אל האמת, אך עדיין נותרו בהם מס' ספקות.

ג. אלה הבטוחים בשקר שהוא הנכון והאמתי.

ד. אלה שבכל פעם מחליפים דעה אחרת מתוך בלבול.

* בתוך עם ישראל, ישנם מסי סוגים של בעיות ב"אמונה":

א. המאמינים שאמונתם אינה מושלמת ויש בה "סדקים".

ב. המאמינים בשקר.

ג. אלה המתגאים על המאמינים האמתיים, למרות שהם בעצמם הטועים.

ד. אלה שטבעו בים הספקות ואין מי שיציל אותם.

* שתי טעויות העלולות לקרות בחקירה שכלית:

א. חקירה שכלית דורשת זמן רב, בו עלולים ליפול טעויות.

ב. חקירה שכלית (כמו כל מלאכה פיזית אחרת) מחייבת שמירה על סדר מסוים בפעולת החשיבה, ואי-שמירה על הסדר יביא לטעויות.

* אין העיון השכלי מביא לידי כפירה, ובוודאי שאיננו אסור. אדרבה, ישנה חובה להשתמש בשכל בלימוד וביסוס האמונה. הפסוק בישעיה אומר: "הלוא תדעו (ידיעת ההכרח – חקירה שכלית) הלוא תשמעו (מסורת)...הלוא הבינותם (שכל)...".

מה שכן אסור, זו חקירה שכלית ללא קבלת המסורת כבסיס. ואז עלולות להיגרם הטעויות הבאות:

1. החוקר עלול לטעות ולהגיע למסקנה שאיננה נכונה.

2. עד לסיום החקירה – הוא יישאר ללא מסורת.

3. גם אם יגיע אל האמת – הוא עלול בהמשך לטעות ולאבד את מסקנותיו. לכן, באמצעות המסורת המבוססת בנבואה לא יקרו הטעויות לעיל.

* 2 מטרות לחקירה השכלית מעבר לקבלת המסורת:

1. לאמת בשכל את מה שקיבלנו במסורת.

2. לדעת מה להשיב לאפיקורס.

* 4 מטרות לחשיבות המסורת למרות שניתן להגיע אל האמת באמצעות החקירה השכלית:

1. כדי שלא נישאר ללא דת עד סיום החקירה השכלית.

2. לא כולם מסוגלים להשתמש בשכלם. (לדוגמא, ילדים קטנים).

3. לא לכל מי שמסוגל להשתמש בשכלו – יש את הסבלנות לחקור.

4. הספקות עלולות לגרום לחוקר להפסיק באמצע חקירתו מתוך ייאוש.

יש ללמוד ולעיין כדי לדעת כיצד להגיע לעבודת ה' נכונה, עמוקה ומשמעותית. ללא לימוד רציני של ענייני האמונה, לא ניתן להתקדם מבחינה רוחנית, שכן עניינים אלו אינם באים בטבעיות.

מטרת חיבור הספר "מסילת ישרים" איננה בכדי להוסיף ידע חדש ללומד, כי אין בספר זה הרבה מה לחדש, אלא התועלת היא בשינון ובחזרה על הכתוב בספר, על מנת שהדברים החשובים והידועים שבו לא יישכחו מהלומד. אנשים אינם מרבים לעסוק בלימוד יראה וב"שלימות העבודה" אלא עוסקים במחקר הבריאה, בלימוד מלאכות, בחשבון והנדסה, בפלפולי הלכות ופסקי דינים, כל זאת משום שלדעתם אין ללמוד את ענייני החסידות והיראה כי הם ידועים ומפורסמים לכול. ומה שקורה הוא שרק אלה שאין להם מספיק שכל מתעסקים ולומדים את ענייני האמונה, ואז אין מי שמבין אותם על בוריים- כי החכמים אינם לומדים זאת, והלומדים אינם מבינים משום שכלם הקטן.

ענייני היראה והחסידות אינם מוטבעים בנפש האדם באופן טבעי כמו שינה, אכילה, עייפות, רעב וכו', אלא צריכים ללמוד דרכים לקנות נושאים אלו, ולכן יש להשקיע מאמץ ולהקצות זמן ללמוד את ענייני האמונה בשכל על מנת שלא נשכח דברים חשובים אלו.

רבנו בחיי (הקדמה ל"חובות הלבבות")

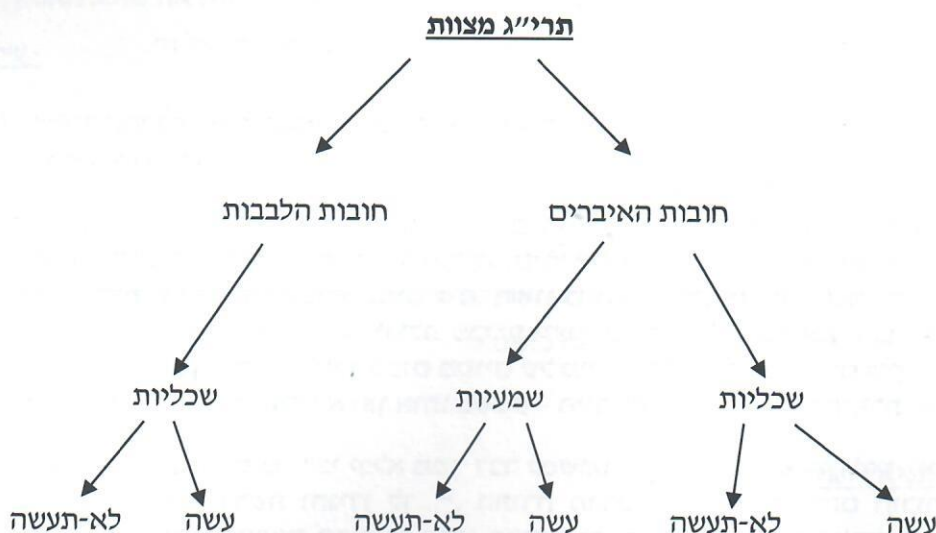
התורה מתחלקת לשני חלקים: "חובות האברים" שהן המצוות המעשיות, ו"חובות הלבבות" שהן החובות הנוגעות לפנימיותו של האדם. כמו שיש חובה ללמוד את חובות האברים, כך ברור שישנה חובה מוחלטת ללמוד אמונה, השייכת לחובות הלבבות ומהווה בסיס לכל קיום המצוות.

הרחבה

* שתי טובות נתן ה' לברואיו: עצם בריאתם, והחוכמה שבאמצעותה ניתן להתקרב אל ה'.

חוכמת התורה (תרי"ג מצוות) מתחלקת ל"חובות האברים" (המצוות שאדם מקיים באמצעות איבריו) ול"חובות הלבבות" (המצוות שאדם מקיים בליבו ומחשבתו). חובות האברים הן גלויות ואילו חובות הלבבות הן נסתרות. חובות האברים מתחלקות למצוות שכליות ושמעיות, ואילו חובות הלבבות כולן שכליות. (לא יתכן לחייב מצפון שאינו ניתן להבנה שכלית). גם בחובות האברים וגם בחובות הלבבות יש מצוות עשה ומצוות לא-תעשה.

לסיכום ביניים:

דוגמות:

מצוות עשה שכליות של חובות האיברים: פרו ורבו / מצוות לא-תעשה שכליות של חובות האיברים: רצח, גניבה.

מצוות עשה שמעיות של חובות האיברים: תפילין, ארבעת המינים / מצוות לא-תעשה שמעיות של חובות האיברים: בשר בחלב, שעטנז.

מצוות עשה של חובות הלבבות (כולן שכליות): אהבת ה' / מצוות לא-תעשה של חובות הלבבות (כולן שכליות): לא לשנוא, לא ליקום ולנטור.

* רבנו בחיי המוסר מהעובדה שעד לימיו לא חיברו ספר העוסק ב"חובות הלבבות": אהבת ה', ידיעת ה'. למרות שאלו מצוות יסודיות וחשובות יותר מהמצוות האחרות. עד ימיו חיברו ספרים שעסקו בנושאים הבאים:

(1) פירושים לתנ"ך (מילים ודקדוק).

(2) עיקרי המצוות.

(3) ספרי מחשבה.

* הוכחות שכליות, כתובות (תנ"ך) ומסורות (תושב"ע) לחשיבותן של "חובות הלבבות":

שכליות:

(1) האדם מחובר מגוף ונפש, ושניהם ניתנו לנו מה' כטובה. הגוף הוא מתנה גלויה הנראית לעין, ואילו הנפש היא טובה צפונה הנסתרת מן העין. כשם שאנו חייבים להודות לה' בגלוי על הגוף שנתן לנו באמצעות חובות האיברים, כך חייבים להודות לה' בלב על הנפש שנתן לנו באמצעות חובות הלבבות.

(2) אי-אפשר לקיים חובות איברים ללא הסכמת הלב, הרצון. ללא עבודת הלב – אין חובות איברים. מכאן מוכרחים לומר שה' חייב אותנו גם בחובות הלבבות.

תנ"ך:

(1) "ואהבת את ה' אלוהיך".

(2) "כי אם ליראה את ה' אלוהיך".

(3) "לא תחמוד".

(4) "לא תיקום ולא תיטור".

(5) לא תשנא את אחיך בלבבך".

(6) "ואהבת לרעך כמוך".

תושב"ע:

(1) "אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוון ליבו לשמים".

(2) "רחמנא ליבא בעי".

* רב"ח מסביר שאנשים לא לומדים ולא מקיימים חובות לבבות, הזלזול נובע משאיפה לעסוק רק בחובות האיברים, שהידוע אותן נחשב כ"למדן". הפסוק: "וידעת היום והשבות אל לבבך" מלמד את החיוב ללמוד ולעייין בחובות הלבבות, ולא להסתפק במה שקיבלנו במסורת מאבותינו. העיון בחובות הלבבות דורש זמן רב, ויש להפנות את זמן העיון מחובות האיברים לחובות הלבבות. מי שיש לו יכולת שכלית יענש על-כך שלא חקר את חובות הלבבות והסתפק במסורת שקיבל. רב"ח ממשיך זאת לעבד שהביא למלך סכום מסוים של מיסים ללא בדיקת הסכום שקיבל אלא רק מתוך אמון באנשים. כך יהודי שיש לו שכל (למעט מי שה' לא חנן אותו בשכל) – חייב להשתמש בשכלו בחקירת חובות הלבבות, ולא – יענש על-כך!

בציווי התורה לשמוע לחכמים: "כי יפלא ממך דבר למשפט בין דם לדם בין דין לדין...וקמת ועלית אל המקום...ובאת אל הכהנים ואל השופט...ודרשת והגידו לך..." התורה מפרטת רק דברים שהם חובות האיברים. מכאן מוכיח רב"ח, שבחובות הלבבות אין להסתפק בשמיעת דברי חכמים ובמסורת, אלא חובה לחקור וללמוד בשכל את הדברים, כדברי הפסוק: "וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלוקים..."

הראי"ה קוק ("מאמר הדור")

הרמה הרוחנית והמוסרית של דורנו גבוהה ולכן הוא צמא ללימוד אמונה. בדורנו יש צורך בלימוד אמונה, שכן אמונה תמימה ופשוטה המבוססת על פחד איננה מספקת. הדור היום התעלה לרמה גבוהה יותר ולכן דורש הסברים עמוקים יותר לאמונה. אם לא נלמד אמונה, לא נוכל להתמודד עם השאלות הרוחניות שדורש דורנו.

בדורות האחרונים התחילו להתמעט הגדולים וענקי הרוח, ואילו כלל העם וההמון מתעלה לדרגות גבוהות, כמעט ואין בהם בורים. לכן, החינוך האמוני צריך להתבסס על אהבה ויראת הרוממות ולא על הפחדות ואיומים, כיוון שמסירות הנפש של הדור ורמתו הרוחנית דורשים אידיאלים רוחניים גבוהים. הדור שלנו לא יוכל לשוב מיראה אלא רק מאהבה, הוא חפץ לשמוע דברים גדולים מסוימים ומבוררים.

*** מהי אמונה?**

מבוא

מהי בדיוק "אמונה"? האם זהו מושג שאפשר להגדיר אותו בצורה מוחשית ומדויקת? האם תיתכן יותר מתשובה אחת לשאלה זו? אם נשאל מס' אנשים מהי "אמונה", סביר להניח שמס' התשובות יהיו כמס' הנשאלים. אם נבקש מאדם לשתף אותנו במה הוא מאמין, האם יידע להשיב?

האם "אמונה" היא משהו מולד הנמצא בתוכנו ועלינו רק לחשוף אותו, או שמא היא משהו חיצוני שיש לרכוש וללמוד אותו? האם יתכן ששתי התשובות נכונות? ובכלל, האם ניתן להוכיח "אמונה" מבחינה שכלית? האם היא ודאית מעל כל ספק?

על כך בפרק הבא:

אברהם אבינו (בראשית פרק ט"ו פסוקים א'-ו')

ניתן ללמוד מהמקור כי הביטוי "והאמן בה'" אינו מתייחס לעצם האמונה בקיומו של ה', אלא במתן אמון בהבטחתו שאברהם אכן יקבל את המגיע לו – ברכת הזרע. מכאן, שהמושג אמונה קשור למתן אמון. אברהם זכה להתגלות ישירה של ה' ונדרש לתת אמון בהבטחתו. אנו, נדרשים גם כן לתת אמון בהנהגה של ה' את העולם וזוהי בעצם האמונה. חוסר אמונה הוא חוסר היכולת לתת אמון בכך שהעולם מתנהל ע"פ הנהגתו הצודקת והנכונה של ה'. עלינו לפתח את מושג האמון, שכפי שראינו קודם, קיים בכל אדם, ולפתח אותו לאמון עמוק יותר בהתנהלות של העולם על-פי חכמתו של ה'.

רבי יוסף אלבו ("ספר העיקרים" מאמר ראשון פרק י"ט)

רבי יוסף אלבו מגדיר את האמונה כוודאות גמורה ובלתי מסופקת אצל המאמין, כפי שדבר המושג בחושים או דברים שהם בטבע האדם הם וודאיים גם אם איננו יכולים להוכיח אותם שכלית. **אמונה מוטבעת בנפש האדם ללא ספקות**, ועל האדם להעמיק באמונתו עד שיחוש זאת ע"י שיחשוף את האמונה הטבועה בנשמתו.

רבי שניאור זלמן מלאדי ("ספר התניא" פרק מ"ב)

אמונה פירושה הַרְגֵל מַלְשׁוֹן לַהֲתַרְגֵּל וּלְהִתְאַמֵּן כְּמוֹ אֹמֵן שִׁישׁ לוֹ יָדִים מְאוֹמְנוֹת לַעֲשׂוֹת דְּבָרִים בְּאוֹפֶן קְבוֹעַ. האדם צריך להרגיל עצמו באופן קבוע ותמידי להבין ולחשוב שכל מה שקיים סביבו הוא צורות שונות של התגלות ה' בעולם, ואז יזכור תמיד שה' הוא זה המחיה אותם. מתוך התבוננות בקיים סביבו יראה את ה'.

יש הבדל מהותי בין יצירות שהן מעשי ידי אומן, בני אדם, לבין יצירות טבעיות בבריאה. כאשר אומן יוצר כלי, זוהי יצירת "יש" מ"יש", יצירה מחומר גלם קיים. לכן, כאשר מסיים היוצר לייצר את הכלי – אין קיום הכלי תלוי ביוצר, אלא יכול הוא להיות קיים בזכות עצמו, כי היוצר לא חידש כאן דבר שלא היה בעולם, אלא רק שינה צורה של חומר גלם.

אין הדבר כן לגבי יצירת הבריאה עצמה, היא נוצרה "יש" מ"אין", היא התחדשות גמורה לחלוטין. לכן ה"אין" חייב להיות קיים בתוך ה"יש", כי ללא המקור אין יצירה חדשה. לדוגמה: כשזורקים אבן מלמעלה למטה היא תמשיך ליפול למטה כל עוד אין מפריע לה. אך אם זורקים אותה מלמטה למעלה – חייב הזורק להמשיך לשאת את האבן למעלה ברציפות, כי זה נגד והפך טבעה.

ה"אין" המקיים את ה"יש" הוא דבר ה' ("ויאמר אלוקים יהי אור/יהי רקיע/תוצא הארץ..."), מכאן שדבר ה' קיים בכל דבר בטבע והוא המקיים אותו, ולולא העיניים הגשמיות שלנו – היינו מסוגלים לראות את דבר ה' בכל דבר במציאות. **ההבנה הזו שדבר ה' נמצא תמיד במציאות, ובלעדיו הכל יהיה כאין וכאפס – היא האמונה.**

הרמב"ם, י"ג עיקרי האמונה (פירוש למשנה, מסכת סנהדרין, הקדמה לפרק "חלק")

י"ג עיקרי האמונה, שהכופר בהם אין לו חלק לעולם הבא:

- א. מציאות ה' – ה' הוא מצוי וקיים, וכל הנמצאים בעולם תלויים בו ובלי שהוא תלוי בהם. ולכן, ה' הוא המצוי האמיתי היחיד. ("יגדל אלוקים חי...נמצא ואין עת...").
- ב. אחדות ה' – ה' יחיד מיוחד ולא מבחינה מספרית, כי רק דברים גשמיים ניתנים לספירה. הוא אף אינו ניתן לחלוקה כלשהי כמו שיש בכל שאר הנבראים. ("אחד ואין יחיד כייחודו").
- ג. שלילת הגשמיות ממנו – אין לה' גוף או דמיון כלשהו לגוף. ("אין לו דמות הגוף ואינו גוף").
- ד. קדמון – כל הנבראים נבראו בשלב כלשהו. אך ה' מעולם לא נברא והוא תמיד היה קיים. ("קדמון לכל דבר אשר נברא...").
- ה. רק לו ראוי לעבוד – אין לעבוד לשום נברא כמו שמש או ירח, זו פשוט עבודה-זרה. רק לה' לבדו ראוי לעבוד. ("הנו אדון עולם...").
- ו. נבואה – יש מושג של נבואה בעולם. מי שאינו מאמין ביכולת ה' לתקשר עם בני-אדם הוא כופר. ("שפע נבואתו נתנו אל אנשי סגולתו").
- ז. נבואת משה רבנו – משה רבנו היה נביא במדרגה מיוחדת משאר הנביאים. נבואתו נבדלה משאר הנביאים ב-4 תחומים:
 - 1) ה' דיבר אל שאר הנביאים דרך מלאך או חידה ומשל, ואילו למשה דיבר ישירות ללא אמצעי.
 - 2) כל נביא התנבא בזמן שינה, ואילו משה באמצע היום.
 - 3) כל נביא היה נחלש גופו בזמן הנבואה, ואילו משה בשיא כוחו.
 - 4) כל נביא מחכה לתקשורת ונבואה מאת ה', ואינו יכול לפנות לה' ביוזמתו. ואילו משה היה פונה לה' ביוזמתו בכל זמן שרצה.("לא קם בישראל כמשה").
- ח. תורה מהשמיים – מי שחושב שישנה אפילו אות אחת בתורה שבכתב או פרט אחד בתורה שבעל-פה שהמציא משה רבנו מדעתו – הוא כופר. כל התורה היא מאת ה'. ("תורת אמת נתן...").
- ט. התורה לא תתבטל – לעולם התורה לא תשתנה או תתבטל. ("לא יחליף האל...דתו...").
- י. השגחת ה' – ה' יודע כל מה שקורה בעולם. ("צופה ויודע סתרנו").
- יא. שכר ועונש – ה' נותן שכר לשומרי התורה, ומעניש את העוברים עליה. ("גומל לאיש חסיד...נותן לרשע רע...").
- יב. משיח – יש להאמין שהמשיח בוא יבוא גם אם יתמהמה. ("ישלח לקץ...משיחנו...").
- יג. תחיית המתים – ה' עתיד להחיות את המתים. ("מתים יחיה אל...").

חלוקת י"ג עיקרי האמונה לקבוצות:

* עיקרים 1-5 : הכרת ה'

* עיקרים 6-7 : נבואה

* עיקרים 8-9 : תורה

* עיקרים 10-11 : השגחה

* עיקרים 12-13 : העתיד לבוא

רק אמונה ב-13 העיקרים והיסודות הנ"ל – כוללים את היהודי בכלל עם ישראל. אך עבירה על חלק מתרי"ג המצוות בתורה, גוררת אמנם עליהם עונש, אבל יש לחוטא חלק לעולם הבא.

החזון אי"ש ("אמונה וביטחון" פרק ראשון ושני)

פרק ראשון – אמונה היא מידת נפש עדינה מאוד. כאשר האדם הוא בעל נפש ושקט מתאוות גשמיות, מתבונן בפלאי הטבע ומשתומם, הוא נכסף להבין את חידת בריאת הטבע הנפלא. חיינו כמיותרים אם אין הוא מבין את פתרון חידת בריאת העולם, הוא מוכן לעשות הכל בכדי להבין זאת.

פרק שני - רבים טועים בהבנת המושג "ביטחון". הם חושבים ש"ביטחון" פירושו להאמין שיהיה טוב, "בטוח יהיה טוב" – חשיבה זו אינה נכונה ! כל עוד לא התברר העתיד באמצעות נבואה – הכול יכול לקרות, גם רע !

המושג ביטחון, פירושו האמתי הוא, להאמין שהכול מאת ה', שאין מקרה והכול מאתו יתברך, גם הרע.

מבחן מידת הביטחון הוא בעת סכנה או בזמן ייסורים. עד כמה שזה קשה, יש להאמין שגם הרע הוא מאת ה'. אין מקרה בעולם, גם כשבאים ייסורים. הבוטח בה' הזקוק להצלה, אינו פונה לעזרת שרים ונדיבים, אלא מפנה לבו לתשובה, תפילה וצדקה.

מקורות תלמודיים

- תלמוד בבלי מסכת "סוטה" דף מ"ח ע"ב –

"רבי אליעזר הגדול אומר: כל מי שיש לו פת בסלו, ואומר: 'מה אוכל למחר', אינו אלא מקמני אמונה".

לפי רבי אליעזר, האמונה מבטאת ביטחון האדם בה' שיתן לו את פרנסתו.

- תלמוד בבלי מסכת "שבת" דף ל"א ע"א –

"בשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו: נשאת ונתת באמונה?..."

לפי מקור זה, האמונה תופסת מקום מרכזי בחיי היום-יום.

האם האמונה טמונה בתוכנו ועלינו רק לחשוף אותה, או עלינו ללמוד ולקלוט אותה מבחוץ ?

תלמוד בבלי, מסכת נידה: ממקור זה נמצאנו למדים שהאמונה טבועה באדם מרגע לידתו, ועלינו רק לחשוף אותה. עובדה זו יש בה משום עידוד ותקווה לאדם שאינו צריך לחפש את האמונה במקורות חיצוניים, אלא אך ורק להתחבר אליה, שהרי היא נמצאת כבר בתוכו. לפי מקור זה, מלמדים את התינוק את כל התורה כולה כבר במעי אמו, אך מיד ברגע לידתו משכיחים אותה ממנו, כי אינה דומה תורה שנקנית בעמל לתורה שמקבלים במתנה ללא יגיעה. בנוסף, יש כאן בכדי למסור לאדם שיש בו את היכולת ללמוד את כל התורה כולה, שהרי כבר נדעה בעבר.

מדרש הגדול: ממקור זה אנו רואים שאברהם אבינו חיפש מנהיג לעולם, לא יתכן שלבריאית העולם אין תכלית ומטרה. לפעמים, דרכו של האדם אל האמונה עוברת דרך חקירה שכלית וחיבוטי נפש, ואם מתמיד ובאמת חותר להגיע אל האמת – מובטח לו שיתגלה אליו בעל הבירה, ויסיר ממנו אותן ספקות שהובילו אותו בחיפושיו. חיפוש זה אל האמונה כרוך בטרדות נפשיות וגורם לאדם צער על שלא זכה בינתיים לגילוי האמת, מכאן השימוש החוזר ונשנה של המדרש במילה: "מצטער" ביחס לאברהם אבינו.

הרב אליהו דסלר, מכתב מאליהו: ישנה מצווה מיוחדת בתורה לעסוק תמיד באמונה, והיא הראשונה שבעשרת הדברות: "אנכי ה' אלהיך". מי שאינו מברר באופן תמידי את נושא האמונה בה, ואינו לומד אותה באופן קבוע – אינו מקיים את מצוות "אנכי ה' אלהיך" כהלכתה.

הרב דסלר מציג חמש דרגות באמונה, כאשר האדם המאמין צריך לשאוף לעלות ממדרגה למדרגה גבוהה יותר של אמונה (מהדרגה הנמוכה ועד לגבוהה):

1. "הדרך החיצונית" – להתרגל לומר תמיד "ברוך ה'", "אם ירצה ה'" גם כשזה חיצוני בלבד, וכן להתפלל גם אם "אינו מתחבר" לתפילה. זה יביא את האדם להיות ירא מעבירות, שהרי סוף סוף הוא מקיים מצוות גם אם בינתיים זה רק חיצוני.
2. "דרך ההתבוננות" – א) לגלות את ה' וחוכמתו האין-סופית מתוך התבוננות בפלאי הטבע, "מה רבו מעשיך ה'". ב) ללמוד אמונה מתוך התבוננות בעולם הפנימי של האדם, "מבשרי אחזה אלוה'".
3. "דרך הקדושה" – א) מידת האמת: להודות תמיד על האמת ולסרב מלקבל את השקר. ב) שבירת היצר: לפרוש מתאוות העולם הזה שלא במקום מצווה. ג) דבקות והתלהבות בתורה: לחוש תמיד התפעלות בלימוד התורה ובחידושים בה. ללא תחושת התפעלות בלימוד התורה – יישאר עם הארץ ולא יתקדם באמונה בה'.
4. "דרך הביטחון" – יבטח בה' שתמיד ייתן לו כל צרכיו בכל עת, ולא ידאג היום מה יהיה מחר. נכון שללא אמונה אי אפשר להגיע לביטחון בה', אך מאידך, אם יתמיד בביטחון בה', תעלה דרגת אמונתו בה', כיוון שתולה ביטחונו תמיד בה'.
5. "דרך הדבקות" – כל התעסקות בעולם הזה מתוך דבקות גמורה ותמידית בה', "שיויתי ה' לנגדי תמיד".

אדם מסוגל להבין רק מושגים הנתפסים בחושים או מתוך תחושות שחש בעבר. לדוגמה: מי שאינו כועס, לא יבין לעולם מהו כעס. וגם אם רואה אדם שכועס הוא יבין את עניין הכעס מבחינה חיצונית בלבד, אך לא את מהות הכעס באמת, כי לא חש מעולם מהו כעס. כך באמונה, מי שלא הרגיש מעולם את הכרת הבורא בנפשו פנימה – לא יקלוט אמיתית מהי אמונה, אלא לכל היותר יבין זאת שכלית חיצונית, ולא מתוך תחושה והכרה נפשית פנימית. מכאן הקושי לבאר לאדם "לא מאמין" את מהות האמונה.

מבוא: ישנה חשיבות רבה למקומו של הפרט בעולם האמונה, יש צורך בביטוי הייחודי של כל אחד באמונה ובלמוד התורה. הפליא לבטא זאת רבי מנחם מנדל מקוצק באמרתו המפורסמת: "אם אני הנני אני משום שאני הנני אני, ואתה הנך אתה משום שאתה הנך אתה, הרי אני הנני אני ואתה הנך אתה. אבל אם אני הנני אני משום שאתה הנך אתה, ואתה הנך אתה משום שאני הנני אני, הרי שאני אינני אני ואתה אינך אתה".

הראי"ה קוק, אורות הקודש, בקשת האני עצמי: כל אדם מגלה את האני עצמי שלו לפי ערך הקדושה והטהרה שלו בלבד, הספוגה בו מהאור הטהור של זיו מעלה.

האדם הראשון חטא בכך ששיעבד את רצונו לגורם חיצוני בדמותו של הנחש ולא שמע לרצונותיו הפנימיים, זה מסביר מדוע לא היה מסוגל להשיב על שאלת אלוקים: "אייכה"? כי איבד את האני העצמי שלו.

עם ישראל חטא ועזב את האני עצמי שלו ברגע שהשתחוה לאל זר.

הארץ חטאה בכך שהעדיפה את ההישג והקריירה על פני המימוש העצמי שלה וקיום רצון ה'. ה' ציווה את הארץ: "תדשא הארץ... עץ פרי עושה פרי", כלומר שיהיה טעם העץ כטעם הפרי. אך האדמה הוציאה: "...ועץ עושה פרי", די בפרי לבד ואין צורך שגם טעם העץ יהיה כטעם הפרי. האני הפנימי שלה הוא עץ פרי שטעם העץ כטעם הפרי, זהו ייעודה ועצמותה. אך היא התכחשה לאני העצמי שלה והוציאה רק עץ עושה פרי.

הירח חטא בכך ששאף להיות מושל יחיד, ובכך החטיא את ייעודו הראשוני ואיבוד זהותו המקורית. שני המאורות (השמש והירח) היו אמורים להיות שווים בגודלם ("ויעש אלוקים את שני המאורות הגדולים"), ואמר הירח לפני הקב"ה: אפשר לשני מלכים שישמשו בכתר אחד? "לכן אמר לו ה': "לך ומעט עצמך" ("את המאור הגדול... ואת המאור הקטון").

הראי"ה קוק מעביר מסר למחנכים ששימו דגש על העולם הפנימי של כל תלמיד ותלמיד ולא ילמדו דברים חיצוניים הזהים כביכול לכולם. כי בכך הם מאבדים את ה"אני" וממילא אין גם "הוא" וקל וחומר שלא יהיה "אתה", ולמעשה מאבדים את כל ההווה בכללותה.

הראי"ה קוק, אורות התורה: חשיבות האני עצמי גוררת משמעות מעשית המתבטאת בלימוד האמונה ועבודת ה'. כל אדם נדרש ללמוד בתורה את אותם ספרי לימוד המתאימים לכוחות הנפש שלו, בכך "יתחבר" הלומד ללימוד התורה שלו. מי שנפשו לדוגמה מתאימה ללימוד אגדה והוא עוסק בענייני הלכה שאינם לפי תכונות נפשו – חש מיד ניגוד ללימוד התורה, לא משום חיסרון כלשהו בתורה חס ושלום, אלא אי ההתאמה בין תכונות נפשו וחלק התורה שעוסק בו. אך אם ילמד אגדה – יישאר נאמן לקדושת התורה, ואף יוכל לעזור להטעים בענייני אגדה את אלה העוסקים בהלכה.

האם ישנה סתירה בין הדגשת ה"אני" ובין החיבור לכלל ? במקורות הבאים נראה שלא רק שאין סתירה, אלא דווקא החיבור אל הכלל מעצים את ה"אני".

הרב שמעון שקופ, הקדמה לספרו "שערי יושר":

ה' דורש מהאדם לאהוב את עצמו ואת זולתו, האם אין בכך משום סתירה ? אם נבין היטב את המושג "אני" (לפי הסברו של הרב שמעון שקופ) נגלה שאין סתירה כלל.

המושג "אני" הוא מדורג, כאשר הדרגה הנמוכה ביותר היא ה"אני" החומרי הגשמי, אני בלבד. אך מדרגה למעלה ממנה היא תחושת ה"אני" המשלבת גוף ונפש, "אני" זה לא רק הגוף הגשמי שלי אלא גם הנפש הרוחנית שלי. למעלה ממדרגה זו היא האדם המכניס לתוך ה"אני" שלו אף את בני משפחתו. והדרגה הגבוהה ביותר היא מי שחש שה"אני" שלו כולל את כל עם ישראל. כי אכן כל איש מישראל הוא הוא רק אבר מגוף האומה הישראלית. ומעלה שלימה יותר היא מי שמרגיש שהוא אבר קטן מכל העולמות כולם, מכל הבריאה כולה. אדם כזה, גם כאשר הוא אוהב את עצמו, אהבה זו תעזור לו לאהוב את כל עם ישראל, את כל הבריאה, מתוך המודעות שהוא פרט מתוך כל הכלל.

רעיון זה של הרב שמעון שקופ מסביר היטב את דברי הילל הזקן: "אם אין אני לי מי לי, וכשאני לעצמי מה אני". מצד אחד יש להתאמץ לפתח את ה"אני" שבתוכי ("אם אין אני לי מי לי"), אך מאידך לא יצמצם עצמו רק ל"אני" העצמי שלו ("וכשאני לעצמי מה לי"), אלא יראה את ה"אני" שלו כחלק מכלל עם ישראל, כלל הבריאה.

המשל ברעיון הזה הוא, שגם מסמר או בורג קטן במכונה גדולה הוא חשוב מאוד להפעלת המכונה.

להלן שני מקורות מהם רואים את הצורך לממש את כוחותינו הייחודיים דווקא באמצעות ההתחברות אל הכלל:

רבי יהודה הלוי (ריה"ל), הכוזרי:

תפילה בציבור

לכאורה, תפילה ביחיד עדיפה מתפילה בציבור, באשר המתפלל מתבודד עם ה' ללא הפרעות מהסביבה, מדוע אם-כן, אנו מעדיפים תפילה בציבור ?

תפילה בציבור עדיפה מתפילה ביחיד משתי בחינות:

א. המתפלל ביחיד עלול לבקש טובה לעצמו, כאשר במקביל היא נזק לחברו, וכן להיפך. רק בתפילה בציבור אין בה משום רעה ליחידים. ותנאי לתפילה שתתקבל – שתביא רק תועלת לעולם, ולא תגרום נזק כלשהו.

ב. לעיתים רחוקות מאוד, תפילת יחיד היא מושלמת ללא פגם. אבל בתפילה בציבור, מה שחסר במתפלל אחד, מושלם ע"י מתפלל אחר.

2 משלים להסבר החשיבות בתפילה בציבור:

(1) משל הגשם – כאשר יורד גשם על אזור מסוים, גם מי שלא מגיע לו גשם – מקבל וזוכה בזכות הרוב. כנ"ל הפוך, אם לפי הרוב לא מגיע גשם לאזור מסוים – גם הצדיקים באותו מקום, אינם מקבלים גשם בגלל הרוב (אגב, זה מסביר מדוע "צדיק ורע לו"). כך גם בתפילה – ה' נענה לבקשת המתפלל לפי רוב הציבור. מכאן החשיבות לתפילה בציבור, בכדי שגם מי שלא זכאי – יזכה בזכות הציבור.

(2) משל ההגנה על בני העיר – המתפלל ביחיד, דומה לאדם שבשעת סכנה מסתפק במיגון ביתו הפרטי ללא השתתפות עם התושבים במיגון העיר כולה. ואז, יש לו הרבה הוצאות ומעט ביטחון. אבל המשתתף במיגון חומות כל העיר, יש לו מעט הוצאות והרבה ביטחון. תפילה בציבור, כמוה כהשתתפות הפרט בהוצאות הכלל – ואז יש למתפלל מעט "הוצאות" והרבה "ביטחון".

המתפלל ביחיד חוטא לציבור כולו, וכמוהו כאבר בודד בגוף, שלא מטפל בבריאותו, ומזיק לגוף כולו.

איוב שואל את ה' מדוע באו עליו ייסורים כל כך קשים ? משיב לו ה' שזו חוצפה להעלות שאלות כאלו, כי מי הוא שיקשה על ה' ? היכן הוא היה בזמן בריאת העולם ? איך בכלל יכול איוב להעלות שאלות על הנהגת העולם אם אין לו קצה הבנה בנושא הזה ?

לאחר שאיוב הודה בטעותו, והבין עד כמה מוזרה שאלתו, גילה לו ה' את תכלית הייסורים שבאו עליו ואת מטרתם. מטרת הייסורים היא להביא את האדם למדרגה שהיה אמור להגיע אליה ללא הייסורים. בזמן שאיוב היה עשיר בעל שם והשפעה, הוא אמנם עשה חסדים ונתן צדקה לעניים, אך מידת החסד שלו לקתה בחסר בשני מובנים : א) מעולם הוא לא נשא בעול הציבור, ולא השתתף בצרתו. ב) מעולם לא חש איוב את ייסורי היחיד הסובל.

אמנם, איוב נתן כסף לעניים, אך מטבעות צדקה הן קרות, חסרות רגש, הן חיצוניות בלבד. איוב היה צריך להתמזג עם העני, לחוש את מה שהוא חש, את כאבו, את האחריות לגורלו.

עד כאן בנושא החסד ליחיד, אך גם כלפי הרבים היה חסד איוב חסר. בתקופת עושרו של איוב, יכול היה להחיש את בניין בית המקדש, את תהליך יישוב הארץ. הוא לא השתתף בסבלם של הלוחמים למען ארץ ישראל והגאולה, לא הביא קורבן עבורם אלא רק עבור בני משפחתו.

איוב שכח שתפילה נאמרת בלשון רבים משום שהיחיד צריך לכלול עצמו בתוך צרת הציבור, בתוך הכלל. (מזכיר את ה"אני" של הרב שמעון שקופ, ואת תפילת הציבור של ריה"ל).

לאחר שאיוב למד להתפלל בעד הכלל, להשתתף בסבל הזולת – נפדה איוב מייסוריו, ה' שב את שבות איוב לאחר שלמד לעבור מהסתגרות להתחברות, מתפילת יחיד לתפילת ציבור.

מבוא:

כאמור, נושא זה נוגע בעולם האמונה מתוך המקום הכללי – מתוך החיבור לעם ישראל. בשונה מתת הפרק "אמונה ומימוש עצמי", כאן החיבור לאמונה מתרחש לא ע"י חיפוש הדרך האישית של האדם אלא דווקא ע"י החיבור שמתחבר האדם לכלל ישראל ולמסורת. הרעיון העולה בנושא זה הוא שהאמונה היהודית איננה אוסף של אמונות אישיות אליהם מגיע כל אדם לבדו, אלא אמונה כללית, העוברת בעם מדור לדור. החיבור לאמונה נעשה ע"י החיבור לעם ישראל ולמסורת היהודית ולא דווקא ע"י חיפוש אישי אינדיבידואלי. לאור מה שנלמד בנושא הקודם, אין כאן סתירה בין שני הנושאים, שכן ישנו חיבור פנימי בין הפרט לכלל (כפי שניתן לראות יפה במקור של הרב שקופ). לכן מצד אחד האדם צריך לחפש חיבור אישי לאמונה, אך מצד שני צריך גם להתחבר לאמונה הכללית העוברת במסורת.

רבי יהודה הלוי (ריה"ל) - ספר הכוזרי, מאמר ראשון

הספר מבוסס על מלך כוזר (ארץ הכוזרים) שהיה נוהג להקריב קרבנות לפי דת הכוזרים (עבודה זרה), ונשנה אליו חלום כמה פעמים, בו נאמר לו: "כוונתך רצויה בעיני האלוה, אבל מעשך אינו רצוי". חלום זה גרם לו לחפש את הדת האמתית בעולם. הוא חקר את הפילוסוף על השקפתו, את המוסלמי והנוצרי על דתו. ולאחר שלא קיבל את השקפתם ודתם – הלך לשאול את היהודי על דתו.

ר' יהודה הלוי ערך וכתב את כל הספר, והוא זה ששם דברים בפי הפילוסוף, המוסלמי, הנוצרי והיהודי. וכמובן בפי מלך כוזר. נקודה זו עלולה להישכח, כיוון שהספר בנוי על רב-שיח בין מס' אנשים כביכול.

"החבר" הוא נציג דת היהודים, ו"המלך הכוזרי" הוא הגוי המחפש את הדת הנכונה בעולם.

בסופו של דבר התגיייר מלך כוזר וקיבל את הדת היהודית.

ר' יהודה הלוי חיבר את הספר, לאחר שראה כי המצב הרוחני של היהודים בספרד ירוד מאוד בגלל גזרות קשות, וגרם להם לחשוב שמא הדת היהודית אכן נחותה כפי שטוענים הגויים.

סיכום שיטות הפילוסוף, הנוצרי והמוסלמי ודחייתן ע"י מלך כוזר:

יסודות השקפת הפילוסוף:

הבסיס להשקפת הפילוסוף הוא השכל בלבד, האל הוא קדמון ולא נברא, מושלם וגבוה ומרומם כך שמאומה לא חסר לו, וממילא אין לו עניין בשום מעשה או דת או תפילה. אין לאל רצונות ולא עניין בדברים נמוכים כמו כל המקרים בעולם, ולכן לא יתכן שהוא ברא את העולם, אלא העולם קדמון כמוהו. אין קשר בין האלוה לבין האדם, והוא אינו מתעניין במעשיו ואינו משגיח עליהם, וכמובן אינו מתגלה לבני אדם בדרך נבואה או בדרך אחרת.

דחיית השקפת הפילוסוף:

השקפת הפילוסוף סותרת את החלום, שם נאמר למלך כוזר במפורש שיש מעשה הרצוי בעיני האלוה, מכאן שהאלוה רוצה שתהיה דת בעולם, והוא משגיח על הנעשה למטה, ויש לו רצונות מיוחדים מבני אדם. זה מסביר מדוע הנוצרים והמוסלמים נלחמו ביניהם מלחמות קשות, רק מתוך אמונה בצדקת אמונתם, ושכך הם יתקרבו יותר אל האלוה.

יסודות הדת הנוצרית:

הדת הנוצרית מתבססת על המסופר בתנ"ך ועל גדולתו של ישו. האלוה הוא קדמון ולא נברא, וברא את העולם בשישה ימים. האלוה משגיח על מעשי האדם, מתגלה אליהם בדרך נבואה, וכל הכתוב בספר התנ"ך של עם ישראל – הוא נכון, והיו על כך מספיק אותות מפורסמים כך שאין לכפור במציאותם.

אולם, בדור האחרון של בני ישראל, התגשמה האלוהות והפכה לעובר ברחם של בתולה ממשפחה רמה בישראל, והיא ילדה אותו, ומאז הוא הפך לאלוה, והוא המשיח הנקרא "בן האלוהים". לכן, יש אלוה אחד המתבטא בשלוש צורות: האב, הבן, רוח הקודש, וזהו השילוש הקדוש.

דחיית הדת הנוצרית:

אין היגיון בדת הזאת, רק חכמי הטבע מחפשים הוכחות שכליות לתופעות בטבע שאינן הגיוניות אך ראו אותן בחוש. אך לקבל דת המבוססת על תופעות הסותרות את השכל, כמו שהאלוה התגשם לעובר, וכן על ניסים מופלאים מבלי שמישהו ראה זאת – קשה לי לקבל.

יסודות הדת המוסלמית:

דת האיסלאם מבוססת על הפלא שבספר הקוראן, ומי שקרא בו – רואה מיד שמדובר בספר ממקור אלוהי. יש אל אחד קדמון ולא נברא שברא את העולם. יש לו השגחה על בני האדם, ואין להתייחס אליו באופן גשמי, כי כל התיאורים הגשמיים שלו בתנ"ך נכתבו על דרך משל. הנביא מוחמד הוא אחרון הנביאים, והוא ביטל כל תורה שקדמה לו, וחיבר ספר שרק נביא כמוהו יכול לחבר – הקוראן. מי שמאמין באיסלאם – יזכה שרוחו תשוב לגופו בגן עדן שם יהיה לו רק טוב גשמי: אכילה ושתייה וכל תענוגות העולם הזה. אך מי שכופר באיסלאם – יירד אל אש תמידית, וייסוריו שם לא ייפסקו.

דחיית הדת המוסלמית:

יש להוכיח בהוכחות חד משמעיות שהאלוה דיבר על בני אדם. ספר הקוראן כתוב בערבית, ולכן אינני יכול להבחין אם אכן מדובר בספר אלוהי, וכשקוראים אותו בפניי – אינני רואה כל הבדל בינו ובין כל ספר אחר בשפה הערבית.

הדת היהודית:

הדת היהודית מבוססת על התגלות האלוה לעם ישראל ביציאת מצרים ובמעמד הר סיני, ועוד לפני כן לאברהם, יצחק ויעקב. דתנו איננה מבוססת על בריאת העולם, כי אף אחד לא ראה את בריאת העולם, וגם משום שדתנו מחייבת רק את עם ישראל ולא את שאר העולם/הדתות. רק התגלות ישירה עם עם ישראל יוצרת מחויבות בין האלוה לעם ישראל, בניגוד לאמונה המבוססת רק על השכל.

גרים – גוי המחליט להתגייר ולהיות חלק מעם ישראל – יקבל את הטוב המגיע לנו, אך עדיין לא ישתווה לנו לגמרי, כי הוא לא יצא ממצרים, ולא היה במעמד הר סיני.

ישנן חמש דרגות בעולם: דומם, צומח, חי, מדבר, נביא (רק יהודי): צומח אינו דומם משוכלל אלא דרגה בפני עצמו. כמו-כן חי ומדבר, שאין אדם בהמה משוכללת אלא ברייה בפני עצמה. כך גם נביא הוא אינו אדם משוכלל וחכם, אלא דרגה בפני עצמה. עובדה, שנביא יכול להיכנס לאש ולא להישרף, להישאר 40 יום ו-40 לילה ללא אוכל ומים. ימות לפי רצונו והחלטתו כאחד שהולך לישון ועוצם עיניו. למדרגת נביא יכול להגיע עם ישראל כעם (ולא כבודדים אצל אומות העולם) כפי שאכן קרה במעמד הר סיני, ויחזור לקרות לעתיד לבוא. וזהו ההבדל המהותי בין ישראל לאומות העולם.

הדת היהודית נוצרה באופן פתאומי בבת אחת ולא בהדרגה כמו שאר הדתות. המופתים שעשה משה לעם ישראל היו לעיני המון רב, והסיפור על המופתים עבר במסורת מדור לדור, מאב לבן עד אלינו היום.

ההתגלות האלוהית הפומבית אל עם ישראל במעמד הר סיני ובאירועים שונים במהלך יציאת מצרים – משמשים יסוד מרכזי בביסוס האמונה היהודית.

סיכום ההבדלים המרכזיים בין הדת היהודית לשאר הדתות:

יהדות	שאר הדתות
את עם ישראל בלבד	את כל העולם
על הניסים בפני המון רב והעברתם במסורת מדור לדור	על ניסים שאירעו ליחידים
מכך שהאלוה הוציאם ממצרים ויצר איתם קשר ישיר והפכם לעם סגולה	מכך שהאלוה ברא את העולם, את כולם
באופן פתאומי במעמד הר סיני	באופן הדרגתי
את מי מחייבת הדת?	על מה מבוססת הדת?
ממה נובעת החובה לקיים את צו האלוה?	כיצד נוצרה הדת?

(איגרת זו כתב הרמב"ם לבני תימן בכדי לחזקם כנגד גזרות השמד. הרמב"ם מעודד את בני תימן, באומרו, כי כל ניסיונות השמד – לא יצליחו)

הרמב"ם מבקש מבני תימן לחזק איש את רעהו, לפרסם ברבים ולא לשכוח את שלוש הנקודות החשובות הבאות:

- א. תורת ה' היא אמת שלא תשתנה לעולם. לעולם לא תבוא תורה אחרת או אפילו מצווה חדשה מאת ה'.
- ב. משה רבנו היה ויהיה גדול הנביאים, הוא השיג את מהות ה' יותר מכל אדם אחר. כל התורה מ"בראשית ברא אלוקים" ועד "לעניי כל ישראל" הם דברי ה' אל משה.
- ג. מעמד הר סיני הוא מאורע שלא היה לפניו כמוהו, ולא יהיה אחריו. חשיבותו בכך, שה' התגלה לפני כל העם, וזה מחזק את האמונה בה'. לכן, ראוי להעביר את המידע הזה לכל הדורות הבאים, ובכך לחזק את יכולת העם להתמודד כנגד כל ניסיונות וגזרות השמד.

הראי"ה קוק - אורות

לעם ישראל יש תפקיד מיוחד בעולם כעם וכלאום, עליו להוציא את האנושות כולה מהמצב הרוחני השפל שהעולם נמצא בו, וזאת ע"י שעם ישראל כעם וכמדינה מאמינים ופועלים לפי חוקי ה', ובכך עם ישראל מתקן את העולם כולו. אין די באנשים בודדים מאמינים אלא יש הכרח שעם שלם כעם יאמין בה', והעם הנבחר לכך הוא בני אברהם "כי ידעתיו (את אברהם) אשר יצווה את בניו ואת ביתו אחריו..." , ובארץ ישראל עם מדינה משלו שם אור ה' שולט ומאיר.

הראי"ה קוק - אגרות הראי"ה

האמונה בעם ישראל צריכה וחייבת לבוא לידי מעשה בכך שנכיר בתכונותיו הטובות של כל יהודי, גם של אלו הרחוקים מתורת ישראל. הרב קוק היה מקרב גם את פושעי ישראל, ואין בכך סתירה לברכת המינים שם אנו אומרים ש"כל הזדים (הרשעים) מהרה תעקר ותשבר ותמגר ותכלם...".

קדושת ישראל מורכבת משני מרכיבים הבונים את ההתקשרות האלוהית עם ישראל: **מרכיב הסגולה** ומרכיב **הבחירה**. מרכיב הסגולה הוא ערך טבעי המולד בנשמת ישראל מירושת האבות, והוא כמו כל דבר טבעי שאינו משתנה, ובכך הוא גדול וקדוש יותר ממרכיב הבחירה. מרכיב הבחירה תלוי בתלמוד תורה ובמעשים טובים, ולכן הוא משתנה לפי הרמה הרוחנית של עם ישראל.

גזירה היא מאת ה' שערך הסגולה הפנימית יתגלה בזמן הזה רק לפי הרמה שערך הבחירה יסייע בגילוייה באמצעות רמת לימוד התורה, האמונה והמעשים הטובים של עם ישראל. לפעמים כוח הבחירה מתגבר וכוח הסגולה אינו ניכר ולפעמים להיפך, הכל לפי קביעתו של הקב"ה, אבל לעתיד לבוא בימות המשיח יתגבר מאוד כוח הסגולה אך לא מצד כוח הבחירה אלא מצד **ברית אבות** שאינו פוסק אפילו כאשר **זכות אבות** תמה, וגם בזה גדול ערך הסגולה מערך הבחירה.

לפעמים ישנם אנשים מעם ישראל המוגדרים כשונאי ישראל בהם פסק אפילו ערך הסגולה כיוון שהיו מצרים לעם ישראל, וכנגדם תיקנו חז"ל את ברכת המינים, וגם זאת רק ע"י שמואל הקטן שהיה נקי משנאה כלשהי. אך שאר עם ישראל שבדורנו התרחקו מתורת ישראל, פסק מהם רק ערך הבחירה אך לא ערך הסגולה. והראייה, שיש בהם עדיין הרבה דברים חיוביים כמו חיבוב עם ישראל וארץ ישראל. נשמות אלו יש לקרב, אך יעשה זאת רק מי שמסוגל להבחין בין הצד הסגולי הקדוש שיש בהם ובין הצד הבחירי המקולקל בהם, על מנת שלא יתקלקל ויושפע לרעה ממעשיהם הרעים. אנשים כאלו שאינם יודעים לעשות את ההבחנה הזו – ה' נותן בהם שנאה לאותם רחוקים על מנת שלא יתקרבו אליהם וילמדו ממעשיהם הרעים.

אותם חכמים המסוגלים להבחין בין ערך הסגולה ובין ערך הבחירה המקרבים את הנשמות הרחוקות, לעולם אין עבודתם הרוחנית חוזרת ריקם, לפעמים הם מצליחים מיד להחזיר בתשובה את אותם רחוקים, ולפעמים רק לאחר זמן, או לפחות מצליחים בכך שייצא מאותו רשע זרע צדיק והוא יתקן את נשמת אביו.

הרב קוק מקרב רק את אותם שכוח הסגולה מונח בפנימיות שלהם, והוא ידע לעשות הבחנה זו. אך אותם רשעים שאיבדו את ערך הסגולה שבהם לגמרי – כבר אמר עליהם דוד המלך: "הלוא משנאיך ה' אשנא", ועליהם תיקנו את ברכת המינים.

קרוב זה של אלה שיש בהם עדיין את ערך הסגולה הוא ברוב הדורות, אך לימות המשיח יש להם תרופה ותיקון. בכך הם דומים "לחמורו של משיח", שהרי חמור מבחינה חיצונית (הדומה לערך הבחירה שאין בחילוניים) יש לו שני סימני טומאה: אינו מעלה גרה ואינו מפריס פרסה (בהשוואה לחזיר או גמל שיש להם לפחות סימן טהרה אחד), אך מצד שני יש לחמור קדושה פנימית (הדומה לערך הסגולה שיש בחילוניים) בכך שהוא קדוש בבכור פטר רחם. והרי המשיח יבוא כשהוא "רוכב על חמור", כלומר מתקן את אלה שבחומריות רחוקים בערך הבחירה שלהם, אך בדור המשיח יתוקנו.

פרק

שביעי

פרק שביעי

"החיים והמוות"

* עולם הבא

מבוא

מהו "עולם הבא"? האם הוא ניתן לקליטה בשכל? מהי חשיבותו בהשקפה היהודית? האם ניתן להתגבר על הפחד מהמוות? על-כך בפרק הבא:

רבי יהודה הלוי (ספר ה"כוזרי")

* מבוא לספר "הכוזרי"

הספר מבוסס על מלך כוזר (ארץ הכוזרים) שהיה נוהג להקריב קרבנות לפי דת הכוזרים (עבודה זרה), ונשנה אליו חלום כמה פעמים, בו נאמר לו: "כוונתך רצויה בעיני האלוה, אבל מעשך אינו רצוי". חלום זה גרם לו לחפש את הדת האמתית בעולם. הוא חקר את הפילוסוף על השקפתו, את המוסלמי והנוצרי על דתו. ולאחר שלא קיבל את השקפתם ודתם – הלך לשאול את היהודי על דתו.

שים לב, שר' יהודה הלוי ערך וכתב את כל הספר, והוא זה ששם דברים בפי הפילוסוף, המוסלמי, הנוצרי והיהודי. וכמובן בפי מלך כוזר. נקודה זו עלולה להישכח, כיוון שהספר בנוי על רב-שיח בין מסי אנשים כביכול.

"החבר" הוא נציג דת היהודים, ו"המלך הכוזרי" הוא הגוי המחפש את הדת הנכונה בעולם.

בסופו של דבר התגיייר מלך כוזר וקיבל את הדת היהודית.

ר' יהודה הלוי חיבר את הספר, לאחר שראה כי המצב הרוחני של היהודים בספרד ירוד מאוד בגלל גזרות קשות, וגרם להם לחשוב שמא הדת היהודית אכן נחותה כפי שטוענים הגויים.

* ההבדל בין ייעודי האדם לפי היהדות בהשוואה לייעודיו לפי שאר הדתות

הדתות האחרות מביטחות ייעודים רק לעולם הבא משום שאינם יכולים להראות דבקות בה' בעולם הזה, אך לא מצאנו אחד מהם ששואף להגיע לשם, ההיפך – הם עושים הכל כדי להישאר בעולם הזה כמה שיותר, וליהנות ממנו. לעומת זאת, העיקר ביהדות הוא הדבקות בה' בעולם הזה, הנביאים זכו למדרגות גבוהות בעולם הזה, והגיעו ליכולת להסתובב בין המלאכים, כך ניתן להבין מדוע המלאכים כינו אותם "בן-אדם", על מנת להבדיל אותם מהמלאכים. חוקי הטבע אינם פועלים על עם ישראל, אלא עתידם על ארץ ישראל תלוי במעשיהם. שאר הדתות שאפו להיות קרוב לאלוה ולמלאכיו, אך התורה הוכיחה את ייעודיה במראה עיניים, כמו יציאת מצרים ומעמד הר סיני.

* משל מלך בני הודו

בא להסביר מדוע התורה מביטחה שכר בעוה"ז ולא לעוה"ב, ולחדד את ההבדל בין ייעודי האדם לפי היהדות בהשוואה לייעודיו בשאר הדתות:

משל לקבוצת אנשים שחנתה במדבר, ואחד נפרד מהם והלך להודו. מלך הודו קיבל אותו בסבר פנים יפות, כי נודע לו שהוא בא מקבוצת אנשים מסוימת המוכרת לו מתקופת אבותיהם. כאשר רצה אותו אדם לחזור לקבוצתו, נתן לו המלך מתנות יקרות, וליווה אותו עם אנשים מכובדים, שלא היו מעזים לצאת למדבר ללא בקשת המלך. כאשר הגיע האדם לקבוצתו וסיפר לחבריו על מלך הודו, הם שמחו מאוד ובנו ארמון לשליחי המלך לשבת בו. מאותו יום, התחילו האנשים לשלוח למלך הודו נציגים מידי פעם. אך עכשיו הדרך הייתה מאוד קלה, כי שליחי המלך עזרו להם ללכת בדרך הקצרה. מאז, כל אחד מהם הבין מדוע יש לכבד את מלך הודו, כי זה הוביל לדבקות והתקרבות אליו שהיא שיא האושר.

הנמשל:

הקבוצה – עם ישראל

השליח הראשון – משה רבנו

שאר השליחים המאוחרים יותר – שאר הנביאים בתנ"ך

שליחי מלך הודו – השכינה והמלאכים

המתנות והבגדים שקיבלו השליחים ממלך הודו – האור המושכל, אור הנבואה

המתנות שקיבלו שאר הקבוצה – שני לוחות הברית

הסבר הנמשל: רק עם ישראל זכה לראות את ה' במעמד הר סיני וכן נביאיו במראי הנבואה. ולכן לנו ברור מדוע צריכים אנו לשמוע לדברי ה'. אבל שאר בעלי הדתות האחרות לא זכו לגילוי ה', ומבחינתם זה כמו להיות מצווה לעבוד את מלך הודו מבלי שמישהו פגש או ראה אותו.

אין צורך בהבטחת התורה לשכר לעוה"ב כי זה ברור, אבל בעוה"ז יש שכר ועונש בתורה, וחשיבות לקשר בינינו ובין ה'. משה רבנו, הנביא הראשון, הביא עמו תורה ומצוות, ובכך סלל את הדרך לנבואת כל הנביאים עד לדבקות מוחלטת בה' בעולם הזה.

* חוסר ההיגיון ביעודי שאר הדתות

האיסלם מבטיח הרבה ייעודים לעולם הבא, ועוד לא ראינו כמה הם מתאווים להגיע לשם. להיפך, הם משתדלים להימנע מלמות.

גם אצל הפילוסופים והנצרות יש חוסר היגיון. כי לפי הפילוסופים, כולם ימותו ויכלה גופם ונפשם, למעט הפילוסופים, שנפשם תמשיך לפעול. ומי אמר להם זאת?

אצל הנצרות די לומר מילה אחת (אמונה ביש"ו) בכדי לזכות לעוה"ב. זה לא הגיוני לזכות בכל-כך הרבה שכר בצורה כל-כך קלה – באמירת מילה אחת.

* הוכחות מהתנ"ך ומחז"ל למציאות עולם הבא

חז"ל בתלמוד הקדימו לתאר את גן-עדן וגיהנום הרבה לפני אזכורם בדתות האחרות, אך גם בספרי הנביאים שלנו בתנ"ך מוזכרים הייעודים לעולם הבא, אם כי מעט, כך למשל כתוב: "בשוב העפר (גוף האדם) אל העפר – תשוב הרוח אל האלוהים אשר נתנה". על אליהו נכתב שעלה השמימה בגופו ולא טָעַם טַעַם מיתה, והוא עתיד להתגלות לנו לפני תחיית המתים. בלעם, הגוי, ביקש שנפשו תמות מות ישרים, ושאחוריתו (עולם הבא) תהיה כאחורית בני ישראל. שאול העלה את שמואל לאחר מותו, ושמואל ניבא לו את מה שיקרה לו, מכאן הוכחה נוספת בתנ"ך על הישארות הנפש. ומה יותר מפורסם לנו בתפילתנו בכל בוקר: "אלוהי, נשמה שנתת בי טהורה היא... ואתה עתיד ליטלה ממני ולהחזירה בי לעתיד לבוא... המחזיר נשמות לפגרים מתים". גם "גן-עדן" מקורו רק מהתורה, שם חי אדם הראשון, ולולא חטאו היה נשאר בו לעולם. ו"גיהנום" הוא מקום מפורסם בירושלים, גיא שאין האש כבה בו, בו היו שורפים עצמות טמאות ונבלות.

* הרמח"ל ("דרך ה'")

* על-מנת שהאדם יוכל לקנות את הטוב לעולם הבא – הושם האדם בעולם בו יש לו בחירה חופשית וכוחות מאוזנים לטוב ולרע. ואז מי שיצליח לנצח את היצר – ידבק ויתקרב לה', ויהיה כמו עלה המחובר לעץ, לו יש שורשים עמוקים ואין-סופיים, וממילא עלה זה יזכה לחיי נצח. מכאן נובע, שכל הנבראים בעולם: דומם, צומח וחי – נבראו רק בכדי לאזן את הכוחות בעולם, ולתת לאדם ניסיונות שונים ובחירה חופשית. רק האדם כבריאה העיקרית נתון במבחן היצר והשכל, וכל השאר אין להם בחירה חופשית אלא רק משמשים כאמצעים לאיזון העולם בשביל האדם.

* כפי שאמרנו בפסקה הקודמת, האדם נברא במצב מאוזן עם יצר טוב ויצר רע, וניתנה לו הבחירה החופשית בכדי לאפשר לו לזכות בטובה הגדולה – הידבקות בה' השלם בכל השלמויות. לשם-כך, יצר ה' את האדם מגוף ונשמה, הגוף מושך את האדם לתאוות ויצר רע, והנשמה מושכת את האדם לתכונות טובות ושכל. ונמצא שהאדם נתון בתוך מלחמת הבחירה החופשית המאוזנת שלו. אם נשמתו ושכלו ינצחו – הם יזכו גם את הגוף איתם, וכן להיפך אם ייגרר אחר גופו ותאוותיו – ישפילו גם את נשמתם איתם.

הזמן שניתן לאדם להתגבר על יצר הרע שלו הוא לא בלתי מוגבל, אלא נמשך לזמן קצוב עד סוף חייו. (אחרת, יאמר האדם לעצמו – אתחיל לעשות מצוות בעוד 2000 שנה). זה גורם ליצירת ובריאת שני עולמות – עולם הזה לזמן הבחירה החופשית והמלחמה בין יצר הטוב ויצר הרע. והעולם הבא לזמן השכר או העונש. כיוון ששני עולמות אלו – מטרות שונות להם, לכן חייב להיות הבדל בין מצבו של האדם בשני עולמות אלו. בעולם הזה הגוף והנשמה עם כוחות מאוזנים בלי נטייה לצד כלשהו. ובעולם הבא, שזהו רק זמן שכר ועונש – אין עוד מקום לבחירה חופשית ולאיזון, ולכן שם הנשמה תשלט בגוף ותוביל אותו.

* האדם הראשון לפני חטאו בעץ הדעת היה במצב מאוזן בדיוק כמו שלנו. ואם היה עומד במשימתו ולא חוטא – היה זוכה מיד לחיי עולם הבא. אך כיוון שחטא – גרם לשינוי גדול בעולם. חטא אדם הראשון הגדיל את מספר החסרונות בעולם, ועכשיו הרבה יותר קשה לנצח את יצר הרע. עתה **שתי משימות יש לאדם**:

א' – להחזיר את מצב העולם לקדמותו כפי שהיה לפני חטא עץ הדעת (בו קל יותר לנצח את היצר). ב' – לנצח את היצר ולזכות בטוב ובדבקות בה'.

קלקול אדם הראשון היה כל-כך גדול עד שאי-אפשר עוד להגיע לשלמות מבלי שהאדם ימות קודם, ואז גופו יירקב, נשמתו תצבור כוחות חדשים, ולאחר-מכן, תחזור לגוף בתחיית המתים ותזכך אותו. ואז יוכל האדם לזכות לטוב שזכה לו בעולם הזה.

לסיכום, ישנם 3 עולמות:

(1) עולם הזה – בו האדם נמצא באיזון ובחירה חופשית עם יצר טוב ויצר רע, ועליו לנצח ולזכות בשלמות ובטוב האמתי והנצחי.

(2) עולם הנשמות – בו הנשמה מקבלת שכר ומתחזקת לפי דרגתה הרוחנית שקנתה בעולם הזה, ובינתיים הגוף נרקב ונפסד עד שייבנה מחדש לעולם הבא.

(3) עולם הבא – הגוף נבנה מחדש, הנשמה מתחברת אליו ומובילה אותו, ומקבלת שכר כפי שזכתה לו בעולם הזה.

הלכה א'

חיי "עולם הבא" הם חיים שאין עמם מוות, וטובה שאין עמה רעה, והיא הטובה הצפונה לצדיקים. שכר הצדיקים הוא שיזכו לטובה הזו, ועונש הרשעים הוא שלא יזכו לטובה הזו. הרשע שאינו זוכה לחיי העולם הבא הוא המת שאינו חי לעולם, וזהו עונש ה"כרת" הכתוב בתורה, שפירושו: שהנפש פורשת מן הגוף קודם זמנה, ואף נכרתת לעולם הבא כמו נפש הבהמה.

הלכה ב'

העולם הבא אין בו גוף, ולכן אין בו מושגים של אכילה ושתייה, ישיבה ועמידה, שינה ומיתה, צחוק ועצב וכד'. ומה שכתוב בחז"ל ש"צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה", אין הכוונה לישיבה ממש, אלא זהו משל שפירושו שהם אינם מתעייפים. ה"עטרות" בראשיהם הם כמות הידיעות שרכשו בתורה. ו"נהנים מזיו השכינה" פירושו שהם יודעים ומשיגים את מהותו של הקב"ה מה שאינם יכולים לעשות בתוך הגוף בעולם הזה.

הלכה ג'

המושג "נפש" ("נפשות הצדיקים") האמור בעניין זה של העולם הבא, אין כוונתו לנשמה שהגוף זקוק לה בכדי לנשום ולחיות, אלא כוונתה לכמות הידיעות וההשגות בתורה שהשיג הצדיק בעולם הזה, והיא נקראת **"צורת הנפש"**. **"צרור החיים"** בשונה מהמושג "חיים" פירושו חיים שאין עמם מוות, מלשון צרור ורצף של חיים ארוכים.

הלכה ו'

אין לדמות שהטובה האמתית היא עולם שיש בו מאכלים טובים, בגדים יפים, כלי כסף וזהב, בתים וארמונות מפוארים כפי שחושבים הערבים הטיפשים. הדברים הללו נראים לנו כטובים רק משום שאנו מכירים אותם מהמושגים של העולם הזה עם הגוף, אך הנפש איננה מתאוה להם כלל, ובזמן שאין גוף – נמצא שכל ה"הנאות" הללו בטלות. הטובה האמתית לעולם הבא אין מי שיכול להבין אותה ולהשיגה בעולם הזה, כל ההנאות כאן אינן מתקרבות לרגע של הנאה בעולם הבא.

הלכה ז'

דוד המלך התאוה מאוד לחיי העולם הבא כשאמר: "לולא האמנתי לראות בטוב ה' בארץ החיים". רק הקב"ה מבין את עוצמת גודלו ויופיו של עולם הבא. אפילו הנביאים התנבאו רק לטובה שתהיה בימות המשיח עם הגוף, אך את חיי העולם הבא לא דימו הנביאים, כך ישעיה אומר: "עין לא ראתה אלוהים זולתך...".

השחרור מיראת המוות

הפחד מהמוות הוא מחלה הנוצרת בעקבות חטא, ואם המחלה מקורה בחטא, הרי שהתרופה למחלה זו היא ההיפך מחטא – תורה בתשובה.

החטא הגורם ליראה מהמוות הוא ההשתקעות בחומריות, בתאוות, וכיוון שכל ענייני החומר סופם להיכלות ולמות – הרי שהשקיעה בהם מובילה בהכרח לפחד מהמוות, וכל הניסיונות להתחמק ולהינצל מהמוות לא יועילו. האדם הראשון חטא בתאוה חומרית, עץ הדעת, ולכן נגזר עליו: "מות תמות".

התרופה היא החזרה בתשובה מהחטא, כאשר במקום לשקוע בחומריות, יש להגדיל את הנשמה ממקורה הפנימי, להעניק סטרה לחיים.

הראי"ה קוק מביא למעשה שלוש דרכים להתגבר על הפחד מהמוות:

1. לימוד תורה וקיום המצוות יביא לתיקון החיים מבחינה מוסרית, ויעזור **למצוא ייעוד ומטרה לחיים**. כאשר האדם מעניק מטרה לחיים – הרי שזו מטרתו וייעודו, והמוות לא יעסיק את מחשבתו. כשיודעים בשביל מה חיים – אין פחד מהמוות.
2. **תחושת ההשתייכות לעם ישראל**, השמחה בשמחת האומה, הידיעה שכל אחד הוא אבר בתוך גוף שלם של עם ישראל – מפחיתות את יראת המוות, כי כחלק מעם ישראל הוא יישאר לנצח, שהרי האומה חיה תמיד.
3. ההרגל לאהבת החיים בערכם האמיתי ע"י **קדושת החיים הרוחניים**, תביא לכך שלא נחשוש לעזיבת הגוף החומרי, כי כל חיינו יהיו שקועים בחי הרוח.

ש א ל ו ת

ב ג ר ו ת

ל פ י פ ר ק י ם

פרק ראשון

אדם מחפש את עצמו

1. רמח"ל, מסילת ישרים. הרב דסלר, מכתב מאלהו. הראי"ה קוק, מוסר אביר

(א) במבוא לפרק מצוטטים דברי יוני נתניהו:

"אני חי ללא תכלית, כואב וזועק, אני במצב של ייאוש... האדם אינו חי לעולם ועליו לנצל כמידת יכולתו את תקופת חייו... אינני רוצה להגיע לגיל מסוים, להסתכל סביב ולגלות פתאום שלא יצרתי דבר".

התמודד עם דברי הכותב, בנושא משמעות החיים, על פי שניים מההוגים הבאים: רמח"ל (מסילת ישרים), הרב דסלר (מכתב מאלהו), הראי"ה קוק (מוסר אביר).

(ב) הרב בר שאול כתב בספרו "מצוה ולב":

"אדם זה שהוא מצוי קרוב אצל נפשו, אפילו אם נפרמו קרומי נפשו מחמת סטיות של דעות ומעשים... אצל נפשו הוא".

1. לאיזה משני סוגי האנשים המתוארים בדברי הרב בר-שאול, מתייחס הקטע הנ"ל. הסבר דבריך.

2. מהו יתרונו של אדם זה על חברו? הסבר והדגם בדוגמא מחיי יומיום.

2. מהר"ל, תפארת ישראל, פרק ג'

(א) "האדם עם מעלת נפשו... והוא מיוחד מבין כל הנמצאים עליונים ותחתונים".

המהר"ל עוסק בדבריו במלאכים, בני אדם, בהמות, ואדמה. חלק את המושגים לשתי קבוצות והסבר מה מאפיין כל קבוצה

(ב) מהו משל "עירוני שהיה נשוי לבת מלכים" ומהו הנמשל על פי המהר"ל?

3. הלל צייטלין, על גבול שני עולמות, רמב"ם, הקדמה לפירוש המשנה

(א) אדם נסע במונית ושכח בה שקית ובתוכה 100,000 ₪. נהג המונית מצא את השקית, התלבט בשלב ראשון אם להחזירה לבעלים, ובשלב שני החליט להחזירה. לאחר יום שלם של חיפושים מצא את הנוסע והחזיר לו את רכושו.

שאלה: כיצד ניתן להסביר את התנהגות הנהג על פי דברי הרב הלל צייטלין? ("מאין באה היראה הנופלת על האדם בבואו לחטוא..."). התייחס בתשובתך לשני השלבים המתוארים בשאלה.

(ב) הרמב"ם כותב בהקדמתו למשנה: "כל דבר נמצא יצטרך על כל פנים להיות לו תכלית (=מטרה) אשר בשבילה הייתה מציאותו".

מהי תכלית האדם על פי הרמב"ם?

4. רמב"ם, הקדמה לפירוש המשנה; מהר"ל, תפארת ישראל; הרב דסלר, קונטרס החסד

עיין בקטעים א'-ג' שלפניך:

- א. "חורבן הנפש בתיקון הגוף ותיקון הנפש בחורבן הגוף". (רמב"ם)
- ב. "אין לאדם מעלתו האחרונה עד שנחשב מדרגתו בין העליונים... רק שנברא בכוח ואינו בפועל, שאין לו מעלתו האחרונה בפועל". (מהר"ל)
- ג. "יתבונן נא האדם, כי לאשר ייתן – יאהב... אם יתחיל נא להיטיב את כל אשר ימצא, כי אז ירגיש אשר כולם המה קרוביו, כולם אהוביו, כי בכלם יש לו חלק, ובכולם התפשטה עצמותו". (הרב דסלר)
- בחר בשניים מהקטעים שקראת, פֶּאֶר אותם, והסבר מהי תכלית חיי האדם לפי כל אחד מהם.

5.

א. רמח"ל, מסילת ישרים, פרק י"ט

"מי שמתכוון בעבודתו לטהר נפשו לפני בוראו... לא נוכל לומר שתהיה כוונה זו רעה, אכן לא נוכל לומר גם כן שתהיה היותר טובה".

לפי רמח"ל, מהי הכוונה היותר טובה ואמתית בעבודת ה'?

ב. רש"י הירש, פירוש לספר בראשית

"האדם לא נתקלל כל עיקר, דבר לא נשתנה בייעודו הנעלה ובכושרו למלא את ייעודו".

(1) הצג את הדעה שהרב הירש יוצא נגדה בדברים אלה.

(2) הצג את דעתו של הרב הירש בנושא זה.

6.

א. הרב קוק, מוסר אביך, פרק ב'

"בכל דרכיך דעהי. צריך לבקש את הקב"ה בתוך הדרכים שהוא מתנהג בהם... וכן בכל הדברים שעושה הרי באמת אין דבר בעולם שאינו לכבודו יתברך".

הסבר את הרעיון שהרב קוק מביע בדברים אלה, והבא לו דוגמה מחיי היומיום.

ב. הרב בר-שאול, מצווה ולב

"איש הפנים הוא טיפוס שונה לחלוטין... אין לו שמחה גדולה מאשר היותו אצל עצמו".

מהו יתרונו של "איש הפנים" על פני "איש החוץ"?

א. מהר"ל, תפארת ישראל

"האדם הוא בכוח ויוצא אל הפועל, וייראה ששמו מורה על דבר העצמי לו".

(1) מהו הדמיון בין האדם לאדמה?

(2) לפי מהר"ל, כיצד המשל על העירוני שהיה נשוי לבת מלכים ממחיש שהאדם אינו מגיע לשלמות בחייו?

ב. הרב דסלר, מכתב מאליו

יש הטוענים נגד ארגוני החסד כי הם אינם פועלים מתוך חסד אמתי אלא מתוך חשבונות אישיים.

לפי הרב דסלר, מה גורם לטוענים להשמיע טענות כאלה?

א. רמח"ל, מסילת ישרים, פרק י"ט

"ואם יאמר אדם: מי אני ומה אני... שאתפלל על הגלות ועל ירושלים?"

מהי תשובתו של רמח"ל על טענה זו?

ב. ויקטור פרנקל, האדם מחפש משמעות

(1) הסבר מדוע "חיפושי האדם אחר פשר וערכים עלולים לעורר מתיחות פנימית"

(2) "מי שיש לו למה שלמענו יחיה, הוא יוכל לשאת כמעט כל איך".

הסדר קביעה זו, והבא לה דוגמה.

א. הרב בר שאול, מצווה ולב

(1) לפי הרב בר שאול, מדוע "איש החוץ" רחוק מן התשובה?

(2) הראייה של "איש החוץ" את העולם שמחוץ לו שונה מהראייה של "איש הפנים" את העולם שמחוץ לו. מהו ההבדל בראייתם?

ב. ר' הלל צייטלין, על גבול שני עולמות

"אין לך יום שבו לא תמצא החרטה מקום בלבו של אדם".

(1) מהו המקור לחרטה שבלבו של האדם?

(2) תאר את התגובה של האדם לחרטה, לפי צייטלין.

א. רמב"ם, הקדמה לפירוש המשנה 100. הרב קוק, מוסר אביך. הרב דסלר, מכתב מאלוה

תאר את האדם שמגשים את תכלית החיים, על פי שיטתם של שניים מן ההוגים האלה: רמב"ם, הרב קוק, הרב דסלר.

הלל צייטלין, על גבול שני עולמות

"מבקשים סיבות סוציאליות...אנושיות...למוסר הכליות והרהורי התשובה".

(1) הסבר את הגישה המובעת במשפט זה.

(2) לדעת צייטלין, מדוע גישה זו שגויה?

א. רש"י הרש, פירוש לספר בראשית

"הדין האלוקי גור קללה על האדמה ועל הנחש...מה נואשת תקוות האדם, משטועים כפרו בטהרתו"

(1) מי הם "הטועים" שהרב הרש מתכוון אליהם, ומהי עמדתם כלפי חטא אדם הראשון?

(2) מהי העמדה של רש"י הרש כלפי חטא אדם הראשון?

(3) לפי איזו משתי העמדות מוטלת אחריות רבה יותר על האדם? נמק.

ב. הרב בר שאול, מצווה ולב

(1) משה רבנו דרש מבני ישראל "וידעת...והשבות אל לבבך" (דברים, ד', ל"ט).

הסבר דרישה זו, לפי דברי הרב בר שאול על לימוד התורה של "איש החוץ".

(2) "הוא מהיכלו הפנימי אינו יוצא...ואין שום דבר מעניין אותו יותר מאשר נפשו הוא".

לדעתך, האם "איש הפנים" הוא אנוכי ומתעלם מן החברה הסובבת אותו? נמק.

א. רמח"ל, מסילת ישרים, פרק י"ט

לפי רמח"ל, מהו הפגם בעבודת ה' של אדם שמכוון בעבודתו "לטהר נפשו לפני בוראו", ומהי הכוונה האמתית בעבודת ה'?

ב. מהר"ל, תפארת ישראל

(1) מהר"ל כתב כי האדם "מיוחד מבין כל הנמצאים עליונים ותחתונים". מהו הייחוד של האדם לעומת הנמצאים ה"עליונים" (מלאכים), ומהו ייחודו לעומת הנמצאים ה"תחתונים" (בהמות)?

(2) אדם ש"הלך לעולמו קודים שהוציא שלמות שלו אל הפועל" – האם אפשר שיזכה לעולם הבא, לפי מהר"ל? הסבר.

א. מהר"ל, תפארת ישראל

כיצד מהר"ל מסביר את הפסוק "וגם הנפש לא תמלא" על פי משל העירוני שנשא בת מלכים?

ב. ר' הלל צייטלין, על גבול שני עולמות

"לא אל מה שיש לו תחילה ותכלה...אנו מתגעגעים, כי אם אל מה שאין לו תחילה ותכלה"

הסבר דברים אלה ואת הסיבה לתחושה שמתוארת בהם.

א. הרב דסלר, מכתב מאלהו

(1) לפי הרב דסלר, מהו ההסבר לפסוק: "עולם חסד יבנה"?

(2) "על כן גזר ה' יתברך כי ניצוץ (מכוח הנתינה) זה לא ייפרד מבני האדם לעולמים". לפי הרב דסלר, מדוע גזר זאת ה'?

ב. ויקטור פרנקל, האדם מחפש משמעות

"טוב למות בעד ארצנו" – אמירה זו מיוחסת לגיבור הלאומי יוסף טרומפלדור לפני מותו.

על פי ויקטור פרנקל, הסבר איזה עיקרון בא לידי ביטוי בדברי טרומפלדור.

א. רמח"ל, מסילת ישרים, פרק א'

(1) לפי רמח"ל, מהי התכלית של העולם הזה, ומהי התכלית של העולם הבא?

(2) לפי רמח"ל, תאר את תהליך ההתמודדות של האדם בדרכו אל השלמות.

ב. רמב"ם, הקדמה לפירוש המשנה 101; הרב קוק, מוסר אבין

האם אפשר למצוא גם בפעולות חולין יום-יומיות את משמעות החיים?

ענה לפי רמב"ם ולפי הרב קוק. נמק את תשובתך.

א. רמח"ל, מסילת ישרים, פרק א'; הרב דסלר, קונטרס החסד

לפניך קטע משיר. קטע זה מבטא תחושות ריקנות וחוסר משמעות בחיים:

אני שוכב לי על הגב, מביט על התקרה

רואה כיצד חולפים ימיי, בבטלה גמורה

(מילים: יעקב רוטבליט)

הסבר מה הייתה יכולה להיות התגובה של הרב דסלר על תחושות אלו, ומה הייתה יכולה להיות התגובה של רמח"ל, על פי מסילת ישרים, פרק א'.

ב. רש"י הירש, פירוש לספר בראשית

"האדם לא נתקלל כל עיקר. דבר לא נשתנה בייעודו הנעלה ובכושרו למלא את ייעודו"

(1) הרב הירש כתב את הדברים האלה כדי להתמודד עם דעה מסוימת. מהי דעה זו?

(2) מהי הדעה של רש"י הירש בנוגע לייעוד האדם?

א. רמב"ם, הקדמה לפירוש המשנה

(1) לפי רמב"ם, כתוב בקצרה מהי התכלית של כל הנמצאים.

(2) לפי רמב"ם, מהי תכלית האדם?

ב. רמח"ל, מסילת ישרים, פרק י"ט

"עד שהאדם מתכוון לטובת עצמו, סוף סוף עבודתו לצורך עצמו".

(1) הסבר דברים אלה.

(2) לפי רמח"ל, מהי "הכוונה האמתית" בעבודת ה'?

א. מהר"ל, תפארת ישראל

"שמו (של האדם) מורה על דבר העצמי לו".

הסבר כיצד השם "אדם" מבטא את הייחוד של האדם לעומת שאר הנבראים.

ב. הרב בר שאול, מצווה ולב

(1) "אפילו הוא בן תורה... תורתו יבשה".

הסבר מדוע תורתו של "איש החוץ" יבשה, וכתוב מה עליו לעשות, לדעתך, כדי לתקן מצב זה.

(2) "אין שום דבר מעניין אותו יותר מאשר נפשו הוא".

האם "איש הפנים" דואג רק לעצמו? נמק.

פרק שני

אני מאמין

1.

ריה"ל, "כוזרי", ר' נחמן מברסלב, ליקוטי מוהר"ן, רבנו בחיי, "חובות הלבבות".

תלמיד בכיתה י"א טוען: "אני כבר מאמין אמונה שלימה ותמימה בקב"ה, אינני צריך ללמוד מחשבת ישראל".

(א) תאר תמונת מצב לפיה ר' יהודה הלוי (ריה"ל, כוזרי), ר' נחמן מברסלב (ליקוטי מוהר"ן), ורבנו בחיי (חובות הלבבות) מקיימים דיון בשאלה האם לשחרר את התלמיד משיעורי מחשבת ישראל. מה תהיה עמדתו של כל אחד מהמשתתפים, וכיצד ינמק את דבריו? (9 נקודות).

(ב) איזו עמדה, מהעמדות שכתבת בסעיף א', היית אתה עונה לתלמיד זה ומדוע בחרת דווקא בעמדה זו?

2.

מסכת נידה, מדרש הגדול בראשית, הרב דסלר מכתב מאלהו

(א) מהו ההבדל בתהליך השגת האמונה בין תיאור התלמוד במסכת נידה ("דרש ר' שמלאי למה הולד דומה במעי אמו"), לבין תיאורו של אברהם אבינו במדרש הגדול ("והיה משוטט בדעתו ואומר...").

(ב) הרב דסלר בספרו "מכתב מאלהו" מונה חמש דרכים בקיום מצוות האמונה. כתוב והסבר שלוש מהן.

3.

ריה"ל, כוזרי, מאמר ראשון

(א) כיצד חלומו של מלך כוזר משמש את החבר כדי לדחות את דברי הפילוסוף?

(ב) מדוע טען החבר כי אמונתו מבוססת על יציאת מצרים ולא על בריאת העולם?

4.

הראי"ה קוק, "אורות הקודש". הרב שמעון שקופ, הקדמה לספר "שערי יושר"

(א) הראי"ה קוק כותב: "חטא אדם הראשון... באים מחנכים מלומדים מסתכלים בחיצוניות... מהו יסוד חטאו של אדם הראשון על פי דברי הרב ומהי ההחטאה החינוכית של המחנכים המלומדים? – הסבר את תשובתך.

(ב) הרב שמעון שקופ כותב: "בהשקפה ראשונה רגשי אהבת עצמו ורגשי אהבת זולתו הם כצרות זו לזו". מהו ההבדל בין הגדרת ה"אני" לפי דברי הרב שקופ, לבין הגדרת ה"אני" המקובלת, בדרך כלל, אצל בני אדם?

5.

א. רס"ג, אמונות ודעות

"מה שאנחנו חוקרים ומעיינים בענייני אמונתנו הוא לשני עניינים".

מה הן שתי המטרות של החקירה והעיון בענייני אמונה, לפי רס"ג?

ב. ר"י אלבו, ספר העיקרים; רש"י מלאדי, ספר התניא

הסבר מהי האמונה על פי ר"י אלבו ("האמונה בדבר הוא הצטייר הדבר...").

ומהי האמונה על פי רש"י מלאדי ("העיקר הוא ההרגל...").

6.

א. רמח"ל, מסילת ישרים, הקדמה

(1) לפי רמח"ל, מהו ההבדל המהותי בין לימוד יראת ה' ובין לימוד כל תחום אחר?

(2) לדעת רמח"ל, מדוע "רוב אנשי השכל המהיר והפיקחים" מעיינים בכל מיני חכמות ואינם מעיינים בלימודי היראה

והדבקות?

ב. הרב קוק, מאמר הדור

מדוע הרב קוק מדגיש שיש להעמיק בלימוד אמונה?

7.

א. חזון אי"ש, אמונה וביטחון

"טעות נושנת נתאזרחה בלב רבים במושג 'ביטחון'... ממידת הביטחון להעמיד עצמו על נקודת האמונה".

לפי חזון אי"ש, מהי הטעות בהבנת המושג "ביטחון", ומהו ההבדל בין אמונה ובין ביטחון?

ב. הרב קוק, אורות התורה

לפי הרב קוק, מדוע יש לומדי תורה שיצאו לתרבות רעה?

8.

א. רמב"ם, איגרת תימן

לפי רמב"ם, מהו ה"עמוד שהאמונה סובבת עליו", ומדוע חשיבותו כה גדולה?

ב. רמב"ם, הקדמה לפרק חלק

הסבר שישה מ"יג עיקרי האמונה, על פי רמב"ם.

9.

א. רס"ג, אמונות ודעות, הקדמה

"אם כל ענייני הדת יושגו בחקירה ובעיון הנכון... מה היא נקודת החכמה שנתנם לנו בדרך הנבואה ועשה על כך מופתי האותות הגלויים?"

מהי תשובתו של רס"ג על שאלה זו?

ב. הרב סולובייצ'יק, קול דודי דופק

"איוב!... חסרה לך אותה מידת החסד הגדולה בשני מובנים".

הסבר מהי "מידת החסד הגדולה", וציין את שני המובנים של מידה זו שהיו חסרים לאיוב, לפי הרב סולובייצ'יק.

10.

א. ריה"ל, ספר הכוזרי, מאמר שלישי

ריה"ל מדמה את תפילת הציבור למטר המרווה את הארץ ולתיקון של חומת המדינה.

הסבר של תפילת הציבור על פי כל אחד מהדימויים האלה.

ב. הרב קוק, אורות הקודש

כיצד נוצר הניכור מן "האני הפנימי העצמי" אצל האדם הראשון, וכיצד הוא נוצר אצל עם ישראל?

11.

הרב קוק, איגרות הראי"ה, איגרת תקנ"ה

א. הסבר מה הם שני היסודות שבונים את קדושת ישראל, ומהו היחס ביניהם, לפי הרב קוק.

ב. תהליך החינוך כרוך לעיתים בתסכול של המחנכים מאי-היכולת שלהם להשפיע על התלמידים.

כיצד דברי הרב קוק עשויים לעודד את המחנכים שפעולתם אינה לשווא?

12.

א. ריה"ל, ספר הכוזרי, מאמר ראשון

"אמר החבר: וכן פתח הא-לוה.... 'אנכי ה' אלוקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים', ולא אמר 'אני בורא העולם ובוראכם'..."

אמר הכוזרי: לפי זה אין תורתכם מחייבת כי אם אתכם בלבד".

(1) על פי החבר, מדוע במעמד הר סיני פתח הקב"ה ביציאת מצרים ולא בבריאת העולם?

(2) הסבר את ההיגיון בתגובת מלך הכוזרי.

ב. רמב"ם, הקדמה לפרק חלק

"נבואת משה רבנו עליו השלום נבדלה מנבואת כל הנביאים בארבעה דברים" - ציין שלושה מההבדלים.

13. א. ריה"ל, ספר הכוזרי 106. רבי נחמן מברסלב, ליקוטי מוהר"ן

יש מוסדות חינוך שאוסרים על התלמידים לדון בסוגיות הנוגעות לאמונה.

(1) לדעתך, מה הייתה יכולה להיות העמדה של ריה"ל בנוגע לאיסור זה, ומה הייתה יכולה להיות העמדה של רבי נחמן מברסלב בנוגע לאיסור זה? נמק.

(2) הרב קוק כתב: "החיתים...אנו צריכים להסיר מהן את הקליפות החיצוניות, ולברר מן התבן, הקש והמוץ, ואחר כך להכשירן למטרתן, כן הוא גם כוח האמונה הטבעי". (מאמרי הראי"ה. הקטע אינו כלול בחומר הלימוד)

לדעתך, לאיזו מן העמדות (של ריה"ל או של רבי נחמן) דברי הרב קוק קרובים יותר? נמק את תשובתך.

ב. רמח"ל, מסילת ישרים, הקדמה

רמח"ל טוען כי בתחום לימוד תורני מסוים עוסקים אנשים מעטים.

(1) מהו תחום לימוד זה, ומדוע עוסקים בו אנשים מעטים?

(2) מהי החשיבות הרבה של תחום לימוד זה, לפי רמח"ל?

14. א. תלמוד בבלי, מסכת נידה. מדרש הגדול

הסבר מהי הדרך של האדם אל האמונה, על פי מסכת נידה ועל פי מדרש הגדול.

ב. הרב שקופ, שערי יושר

מסופר על ר' אריה לוי כי בשעה שהתלווה אל אשתו לבדיקת רופא, שאל הרופא על סיבת בואם, וענה לו ר' אריה לוי: "הרגל של אשתי כואבת לנו". הסבר את הקשר בין סיפור זה ובין דברי הרב שקופ על "איכותו של האני".

15. א. הרב קוק, מאמר "הדור"

(1) הרב קוק מתאר את החיסרון בדרך החינוך לאמונה ומוסר המקובלת בדור.

הסבר חיסרון זה.

(2) מהי דרך החינוך שמתאימה לדור, לפי הרב קוק?

ב. אדמו"ר רש"י מלובביץ', ספר המאמרים

"כאשר יוצא לצורך הכלי, הרי הכלי בקיומו גם כאשר ידי האומן מסולקת ממנו".

לפי אדמו"ר רש"י מלובביץ', מהו ההבדל בין יצירת "יש מאין" ליצירת "יש מיש"?

16. א. ריה"ל, ספר הכוזרי

(1) הפילוסוף: "ואם תרצה – בדה לך דת". הסבר את ההיגיון שבדברים אלה, לפי השקפת עולמו של הפילוסוף.

(2) דברי המלך הכוזרי לחכם המוסלמי: "אין הנפש נוטה להודות כי יש לאלו-ה התחברות עם בשר ודם כי אם בראותה מופת".

לפי מלך כוזר, ציין שניים מן התנאים שחייבים להתקיים כדי שהנפש תוכל לקבל מופת שהעין רואה.

ב. הרב קוק, איגרות הראי"ה, איגרת תקנ"ה

"ונשמות כאלו, אם יזדקק לקרב אותן מי שאין בו דעה עמוקה של טביעת עין...הוא יוכל להתקלקל הרבה, חס וחלילה".

איזו "טביעת עין" נדרשת מאדם שרוצה לעסוק בקירוב רחוקים, לדעת הרב קוק?

17. א. רבנו בחיי, חובות הלבבות; רבי נחמן מברסלב, ליקוטי מוהר"ן

רבנו בחיי: "שיהיו גלוינו וצפונינו שווים ושקולים בעבודת ה' [...] והוא אשר יקראו הכתוב 'תמים'".

ר' נחמן מברסלב: "עיקר התכלית והשלמות הוא רק לעבוד את ה' בתמימות גמור".

מהי עבודת ה' בתמימות לפי רבנו בחיי, ומהי עבודת ה' בתמימות לפי ר' נחמן?

ב. הרב קוק, מאמר הדור

(1) הסבר את הביקורת של הרב קוק (במאמר "הדור") על החינוך שמעניקים ההורים והמורים בדור.

(2) לדעתך, האם דברי הרב קוק על החינוך הראוי לבני דורו מתאימים גם לבני דורנו? נמק.

18. א. רמב"ם, איגרת תימן

לפי רמב"ם, הסבר מדוע מעמד הר סיני הוא "עמוד שהאמונה סובבת עליו"?

ב. הרב קוק, למהלך האידאות בישראל

לפי הרב קוק, מהי המטרה בהחלת "האידאה האלוקית" דווקא על עם ולא על יחידי סגולה?

19. א. רש"י מלאדי, ספר התניא

מהו ההסבר של בעל התניא למושג "אמונה"?

ב. חזון איש, אמונה וביטחון

מפקד ביחידה קרבית אמר לחייליו לפני יציאתם לקרב: "יש לי ביטחון מלא בה' שנצח בקרב ונחזור בשלום".

לדעתך, האם דברי המפקד תואמים את גישתו של החזון איש בנוגע לביטחון בה'? נמק.

20. א. רס"ג, אמונות ודעות

למי כתב רס"ג את ספרו "אמונות ודעות"? ציין שתי קבוצות של אנשים.

ב. הרב דסלר, מכתב מאלוה

הרב דסלר כתב כי "ישנן חמש דרכים בקיום מצוות האמונה"

הסבר שלוש מן הדרכים האלה.

א. הרב פינקל, אור הצפון

"אין אנו מוצאים בתורה ציוויים מפורשים על מידות ותכונות, ורבים תמהים לסיבת הדבר".

(1) לפי הרב פינקל, מדוע לא ציוותה התורה על מידות ותכונות?

(2) כיצד הרב פינקל מוכיח את הסיבה לכך שהתורה לא ציוותה על מידות ותכונות?

ב. הרב הורביץ, מדרגת האדם

"האדם יש לו עולם אשר יפריע לו... צריך לראות את הנולד ולשבור מידותיו הרעות".

הסבר את ההבדל בין הרב פינקל לרב הורביץ בנוגע למידותיו של האדם.

א. רמח"ל, מסילת ישרים, פרק כ"ג

"שניים הם המרגילים את האדם אל הענוה: הרגילות והתבונן".

ציין שתי דרכי התנהגות שה"רגילות" בהן מביאה את האדם לידי ענוה. והסבר שני

עניינים שה"התבוננות" בהם מביאה את האדם לידי ענוה.

ב. הנצי"ב מוולוז'ין, העמק דבר

"הספר הנקרא ספר בראשית נקרא בפי הנביאים ספר הישר".

לפי הנצי"ב מוולוז'ין, מהו ההבדל בין ההתנהגות של האבות ובין ההתנהגות של הצדיקים

בימי הבית השני?

א. ר' יוסף אלבו, ספר העיקרים, מאמר שלישי

ציין את שלושת סוגי האהבה, *לפי ר' יוסף אלבו, והסבר כיצד כל אחד מהם בא לידי ביטוי באהבה שלנו כלפי הקב"ה.

ב. ר' נחמן מברסלב, שיחות הר"ן

"לב נשבר ועצבות אינו עניין אחד כלל".

(1) לפי ר' נחמן מברסלב, כיצד איש עצוב מתייחס אל ה', וכיצד בעל לב נשבר מתייחס אליו?

(2) מדוע לדעתך ר' נחמן סבור שלב נשבר עדיף על העצבות?

7.

א. הרב קוק, עקבי הצאן, מאמר "הדור"

"ההטבה המוסרית של היחיד... נכללת בשתי המדרגות הידועות של הישר והכובש".

(1) הסבר מהי דרך "הישר" ומהי דרך "הכובש".

(2) לפי הרב קוק, מהו היתרון של דרך "הישר" על פני דרך "הכובש"?

ב. הרב חרל"פ, מי מרום

"האמונה היא קשורה במידות כנר בפתילה".

(1) מדוע לדעתך יש קשר הדוק בין אמונה למידות?

(2) יש אנשים רבים בעלי מידות טובות ומעשים טובים שאינם מאמינים.

האם לדעתך קביעה זו מערערת את שיטתו של הרב חרל"פ? נמק.

8.

א. הרב קוק, עין איה, מסכת ברכות

לפי הרב קוק, מה הם שני האופנים לשמח את האדם?

איזה מהם עדיף, לדעתו? הסבר מדוע.

ב. הרב בר שאול, מן הבאר

לפי הרב בר שאול, מדוע לא נפגעה השמחה של עם ישראל למרות כל הצרות שבאו עליו?

9.

א. הרב קוק, אורות הקודש, חלק ג'

חוזר בתשובה ניתק את קשריו עם הוריו החילוניים, וטען שעשה זאת כדי שיוכל להתחזק ביראת שמים טהורה.

מה היה אומר הרב קוק על טענה זו? בתשובתך הסבר את היחס בין יראת שמים למוסר טבעי, לפי הרב קוק.

ב. אורחות צדיקים, שער הגאווה

לפי בעל אורחות צדיקים מהי גאוות הגוף הרעה ומהי גאוות הגוף הטובה?

פרק שביעי

החיים והמוות

1.

ר' יהודה הלוי, "הכוזרי" מאמר ראשון, סעיפים ק"ד-ק"א

א) 1. מהו ייעוד הדת היהודית על פי דברי החבר?

2. מה הם יעודי הדתות האחרות? ("כל יעודי הדתות האחרות יכללם שורש אחד והוא... לא כן תורתנו").

ב) מהו "משל מלך הודו" – הסבר את המשל והנמשל ואת תפקידם בנושא יעודי הדתות האחרות והדת היהודית. ("חברים שחנתה שירתם במדבר ונפרד אחד מהם והלך להודו... ויתן המלך בידו...").

2.

ר' משה חיים לוצאטו (רמח"ל), דרך ה'

הרמח"ל כותב: "... אף על פי שאין אנו מרגישים לנשמה בגוף פעולה אחרת – זולת החיות וההשכלה, הנה באמת... וכיוון שחטא אדם הראשון נשתנו הדברים שינוי גדול... יצטרך להם בהכרח עבור מעבר ההפסד דהיינו המיתה לאדם".

א) מהו תפקידה הנוסף של הנשמה?

ב) מהו השינוי הגדול לאחר חטא אדם הראשון?

ג) מהו תפקיד המוות לפי הרמח"ל?

3.

רמב"ם, הלכות תשובה

א) הרמב"ם כותב: "הטובה הצפונה לצדיקים היא חיי העולם הבא והם החיים שאין מוות עימה". כיצד מתאר הרמב"ם את העולם הבא?

ב) רבים מאיתנו רוצים לדעת מהי "הטובה הגדולה שתהיה בה הנפש בעולם הבא". מה יענה הרמב"ם לשאלה זו? – הסבר תשובתך.

4.

רמח"ל, דרך ה'

א. לפי רמח"ל, מהו תפקיד המוות בדרך להגיע אל השלמות?

ב. לפי רמח"ל, מהו התפקיד של "עולם הנשמות" לאחר מות האדם?

5.

הרב קוק, אורות הקודש

"יראת המוות היא מחלת האדם הכללית... כל עמל האדם סובב והולך הוא להינצל מן המוות".
לפי הרב קוק, מהי הסיבה ליראת המוות, וכיצד הוא מציע להסיר יראה זו?

6.

ריה"ל, ספר הכוזרי, מאמר ראשון

תאר בקצרה את משל מלך הודו, והסבר לפי המשל את ההבדל בין ייעודי היהדות ובין ייעודי הדתות האחרות.

7.

רמב"ם, הלכות תשובה

"העולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתייה אלא צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנין מזיו השכינה"
על פי רמב"ם, הסבר שלושה מהקטעים המודגשים.

8.

ריה"ל, ספר הכוזרי

ריה"ל מביא הוכחות לקיום העולם הבא מן התנ"ך, מן התפילה ומדברי חז"ל.
הבא שלוש מן ההוכחות האלה.

9.

רמח"ל, דרך ה'

"מלבד היות עולם הנשמות מקום לנשמות... עוד תועלת גדולה נמצאת בו לנשמות עצמן ואחריהן לגוף".
לפי רמח"ל, מהי התועלת הגדולה בעולם הנשמות, הן לנשמות הן לגוף?

10.

רמב"ם, הלכות תשובה

"החכמים ובעלי הדעה ידעו שכל הדברים האלו דברי הבאי והבל הם"
לפי רמב"ם, מדוע ההשקפה שהשכר בעולם הבא הוא גשמי אינה נכונה? כתוב שני נימוקים.

11.

הרב קוק, אורות הקודש

"יראת המוות היא מחלת האדם הכללית"

הסבר שתי דרכים להתמודד עם יראת המוות, על פי הרב קוק.

ריה"ל, ספר הכוזרי

ריה"ל מוכיח שיש עולם הבא.

כתוב שתי הוכחות של ריה"ל מן התנ"ך או מדברי חז"ל.

13. רמח"ל, דרך ה'

על פי רמח"ל, יש הבדל בין היכולת של האדם להגיע את השלמות לאחר חטא האדם הראשון ובין יכולתו להגיע אל השלמות לפני חטא זה.

הסבר הבדל זה.